

25. april 2004

Kr. 10,-

69. årgang

ORGAN FOR MENTAL, SOSIAL OG ØKONOMISK NYORIENTERING

Nr. 4

VÅRT MÅL: Et fritt levende selvvirksomt samfunn
 VÅR METODE: Selvkontroll og hensynsløs, men objektiv kritikk
 VÅRT MIDDEL: Ny livsorientering bygget på Kristusimpulsen

MOTTO: Riv ned alle gjerder som skiller menneskene og hindrer dem fra å oppleve og erkjenne våre dype fellesinteresser innenfor vårt felles samfunn. Frem med helhetsfølelsen og totalitetsbevisstheten. Ned med partipolitikken og klassekampen. Frem med det frie levende selvvirksomme samfunn.

Borgerinntekt på fremmarsj?

I dag har økonomen og moralfilosofen Philippe van Parijs fra universitetet i Louvain en åpen forelesning om Basic Income, en vilkårsløs borgerinntekt, på Rokkansenteret, UiB. I kronikken beskriver Nanna Kildal, forskningsleder Rokkansenteret, UiB hvordan borgerinntekt er kommet på den politiske dagsorden i deler av verden.

Nanna Kildal

Hva har Brasil, Alaska, Irak og Sør-Afrika felles? Jo, det er land som har innført, er i ferd med å innføre eller som i det minste diskuterer innføringen av en grunninntekt for alle landets borgere, en såkalt Basic Income. Brasil 8. januar i år. President Lula undertegnet en oppsiktsvekkende lov som skal utrydde sult og utjevne sosiale forskjeller i en av verdens minst egalitære stater. Det handler om det ambisiøse prosjektet om å etablere en «betingelsesløs grunninntekt, eller borgerinntekt» for alle brasilianske borgere og utlendinger som har bodd i Brasil i fem år eller mer. Inntekten skal utbetales månedlig med det samme beløp til alle, tilstrekkelig til «å dekke minimumsutgifter til mat, bolig, utdanning og helseomsorg». Loven, som blir iverksatt i 2005, vil realiseres trinnvis ved å gi prioritet til de mest trengende lagene av befolkningen. Lovens ambisjon er likvel å gradvis erstatte de behovstestede ordningene som i dag er lite sjenerøse, og som også fungerer dårlig etter som over 50 prosent av den aktive befolkningen arbeider i den ufor-

Snuoperasjon

Det er på høy tid å tenke igjennom hva «det gode liv» er i en verden som er på full fart mot å skade seg selv gjennom globale ødeleggelser.

Øystein Dale

melle sektor. De fanger dermed ikke opp de reelle behovene.

Finansieringen av borgerinntekten skal bl.a. baseres på renter av investeringer i Brasils naturressurser, den kan m.a.o. betraktes som et utbytte, en dividende.

Ideen om en grunninntekt for alle borgere som Brasil har tatt et første skritt mot å innføre er blitt kalt den «hodeløse» ideen. I sin enkleste form innebærer den at alle medlemmer av et samfunn skal garanteres et statlig bidrag som ytes uten vilkår om arbeidsinnsats eller behovsprøving. Alle skal garanteres et visst økonomisk grunnnivå, uavhengig av hvem de er og hvordan de velger å leve sine liv. Borgerinntekten må imidlertid kompletteres av en skattestruktur som sikrer at alle som ikke trenger denne ytelsen må bidra med økte skatter. En borgerinntekt handler ikke om å skape et samfunn av mennesker som passivt venter på å bli matet av staten, som Philippe van Parijs, økonom og moralfilosof og en hovedtalsmann for Basic Income, kommenterte i sin tale ved den store seremonien.

En borgerinntekt er ikke et alternativ til arbeid. Borgerinntekten er tvert imot en måte å gjøre folk i stand til å gjøre noe for seg selv og for samfunnet på – noe som er umulig for mennesker som er rammet av dyp fattigdom og eksklusjon. Denne loven beveger Brasil i retning av et mer rettferdig samfunn avsluttet Van Parijs. Dermed rettet han fokuset mot to av de viktigste moralske og økonomiske stridsspørsmålene i debatten om en garantert grunninntekt: Innebærer den større rettferdighet i fordelingen av samfunnets ressurser, eller snarere mindre? Vil den føre til større arbeidsdeltagelse, eller til mindre?

Også i diskusjonen om Iraks fremtid er ideen om en borgerinntekt blitt populær blant liberale u-lands eksperter, økonomer og politikere i Irak og USA. «Vårt lands olje skulle ha gjort oss rike, men Saddam brukte alt på kriger og palasser» klaget en arbeidsledig iraker til en amerikansk journalist. Og nettopp ideen om å dirigere oljerikdommen direkte til borgerne har fått appell. Den dukket opp i New York Times 9. april i fjor, den dagen statuen av Saddam ble

styrtet, og ble raskt plukket opp i Los Angeles Times, Newsweek og andre medier.

Amerikanske tjenestemenn har regnet ut at en godt fungerende oljeindustri i Irak vil generere 15 til 20 milliarder pr år – nok til å avsette ca 12 milliarder til å gjenoppbygge landet, og ca 8 milliarder i et fond. Avkastningen kan så overføres til Iraks 6 millioner hushold. «Olje-til-folket» betraktes som et godt alternativ til korrupsjon, lav økonomisk vekst, høye fattighedsrater og voldelige konflikter innenfor et autoritært styresett. Et oljefond vil være den beste måten å hindre at det ene kleptokratiet etterfølger det andre. Den 22. juni ble det også presentert en plan for bruken av Iraks oljeinntekter til finansiering av alderspensjoner og andre elementer i et sosialt sikkerhetsnett, på the World Economic Forum i Jordan.

Forbildet for de ulike utformingene av ideen om en grunninntekt som er dukket opp den siste tiden, er åpenbart hentet fra Alaska som allerede i 1982 innførte en type borgerinntekts-system, en såkalt dividende. The Alaska Permanent Fund, som ble etablert for å sikre befolkningens felles arverettigheter til olje- og andre naturressurser, fordeler hvert år deler av overskuddet fra investeringer i aksjer, obligasjoner og statlig eiendom. Mottakerne er alle kvinner, menn og barn – som har vært bosatt i Alaska i minst ett år. Det årlige utbyttet varierer naturlig nok – i 2003 ble det utbetalt 1.107 dollar, den laveste dividenden på mange år. I 2000 var den i underkant av 2000 dollar pr person. Det betyr at en familie på fire mottok tilsvarende ca 75.000 kroner. Rett før jul.

Ideen om en borgerinntekt er ikke ny – den har dukket opp med jevne mellomrom i offentligheten i løpet av de siste par hundre årene. I boken «Agrarian Justice» fra 1796 presenterte Thomas Paine (1737–1809) den første kjente formuleringen av et slikt forslag. Han mente at jorden i sin ubearbejdede form tilhører alle. Alle samfunnsmedlemmer bør derfor motta en grunnkapital som kompensasjon for det som er blitt fratatt dem gjennom den private eiendomsretten: Ingen skulle ha det dårligere i

dag enn i en naturtilstand med felles-eie. Også John Stuart Mill diskuterer denne ideen i sin bok «Principles of Political Economy» fra 1849.

I dag er det stor spennvidde i argumentene for en borgerinntekt. De sentrale spørsmålene dreier seg om rettferdighet og økonomisk effektivitet. Van Parijs er opptatt av det første spørsmålet i boken «Real Freedom for All» (1995). Her forsøker han å gi en filosofisk begrunnelse for en universell og vilkårsløs grunninntekt som er basert på tanken om å sikre en grunnleggende og «virkelig frihet for alle». En mer pragmatisk begrunnelse for en vilkårsløs borgerinntekt som er viktig, er at den kan bidra til å løse opp den såkalte fattigheds- eller trygdefellen som bidrar til å fastlåse en avhengighetsrelasjon til hjelpeapparatet. Mange blir værende i en trygde- eller sosialhjelpssituasjon fordi prisen for å forlate den til fordel for et mer usikkert arbeid kan bli for høy. En vilkårsløs borgerinntekt gir klare økonomiske insentiver til arbeid etter som arbeidsinntekten legges på toppen av grunninntekten, inntil et visst politisk bestemt nivå. Selv om diskusjonene er mange om hvilket nivå dette bør være, er det et

Vi trenger et økonomisk paradigmeskifte

... pengeverdiene har knapphet og kostnad som forutsetning, og de er uttrykk for at det er **mangel på økonomisk frihet og uavhengighet i samfunnet**

... det er rimelig at det blir krise i hoder og handlinger hvis den økologiske virkeligheten banker på døren...

Fra Pengene eller livet, Det frie samfunn, 1975

La din vilje skje på jorden som i himmelen

Jeg drømmer om en verden der alt er som det skal være; med latter, glede, gavmildhet og kjærlighet.

Fra boken Fadervår, Lunde Forlag 2000

■ forts. side 8

Samfunnsliv

Sosialpsykologisk avis

Organ for folkebevegelsen
for ny livsorientering
(Tidligere Samfundspartiet)

Bertram Dybwad Brochmann
grunnlegger

Dag Ove Johansen
8200 Fauske
tlf. 756 42 754

E-post: dagoj@online.no
redaktør

Grunnlagt
1931

Med i redaksjonen

Astrid Strømme
Indre Sædal 16
50 44 Nattland

Anders Ryste
disponent og
hjelperektor
6150 Ørsta

Ved innbetalinger benyttes
NB!
Postgironr.: 0532.08.40645

Internett: www.samfunnsliv.no

«Hva er nestekjærlighet? Det er en livsholdning som svarer til skapelsens faktum: *at vi mennesker er skapt som samhørighetsvesener.* Vi er henvist til hverandre og er avhengig av hverandre. *Menneskelivet består i at vi gir hverandre tjenester og tar imot tjenester».*

Jon Johnsen (Folks sosiale landskaper, 1993)

LEDER -

Det er mennesket som er problemet – det vanskelige samspillet

«... vi har en relativ virkelighet som bestemmes av ukontrollert, ubevisst fantasi», som f.eks. uvennskap, interessenmotsetninger, osv....

BDB

Er uvennskap et samspillproblem? Eller har det noe å gjøre med relativ virkelighet og ubevisst fantasi? Begrepet fantasi dekker det som har å gjøre med forestillinger hos BDB. At noe er ubevisst går på at «det er noe» i vår mentalitet som vi ikke er klar over. Dette skulle bety at uvennskap bygger på forestillinger som vi ikke er klar over. Våre samspillproblemer kommer til uttrykk hos Nina Karin Monsen slik (se bokomtalen i februar i Samfunnsliv).

– at vi lærer ikke å være gode venner eller gode partnere eller arbeidere

– vi oppfordres ikke til å bygge relasjoner eller ta vare på de nærmeste relasjonene

– vi oppfordres heller ikke til å innrede eller interessere oss for de mellommenneskelige

Pedagogen Johs. Sandven sier det samme på en annen måte. Han sier at vi er i konfliktenes tidsalder, og at vi kan sortere de i tre punkter:

1. Indre personlighetspsykologiske konflikter (vanskeligheter som angår en selv).

2. Sosiale konflikter, der mennesker med vedkommende selv er det ene av disse menneskene

3. Sosiale konflikter, der mennesker eller grupper av mennesker står mot hverandre, men hvor menneske selv er tilskuer eller ikke direkte trukket inn...

Hvordan løser vi alle konfliktenes? Alle samspillproblemer? Johs. Sandven ser de personlige problemene først og fremst i lys av skolen. Han sier at vi må gå inn i problemene, inn i psykologien! Eller for å si det enda tydeligere: for å realisere det mulighetspotensiale som menneskene har **må vi dekke individets psykologiske betingelser for «å komme videre...»**

Mobbing er et brennaktuelt tema, et konfliktområde som rommer i seg alle tre ulike måter å definere konfliktområder på. Mobbing er også et samspillproblem: barn og unge makter **ikke** å håndtere det mellommenneskelige rom. Vi har ikke lært å bebo det, som Nina Karin Monsen sier det. «Samsykdommer» kaller Inge Bø det i boken «Folks sosiale landskaper». Han definerer det som en gruppe nokså uberegnelige lidelser som syntes å ha sammenheng med mellommenneskelige og samfunnsmessige forhold: Samliv, samarbeid, desintegrasjon av samfunn og fellesskap, fremmedfølelse, avmakt og lignende. Siden 1950 har «samsykdommene» bare økt og økt...»

Hva kan vi gjøre? Hvordan skal vi dekke individenes psykologiske behov? Kan skolen gjøre noe?

Jeg skal forsøke å antyde noe om det ut i fra Matti Bergstrøms nevrologpedagogikk. Som kjent sier hans teori at hjernen har tre ressurser. I skolen dominerer **kunnskapsressursene**. Kunnskapsressursene definerer timeplaner, rutiner, vedtekter, årsplaner osv... Kunnskapsressursene er «ordensbundne». De ordner vår hverdag, våre liv, vår livsstil og skoledagen på en «firkantet» og ryddig måte. Men, kunnskapsressursene skaper ikke «det gode liv», de kvaliteter og egenskaper i samspill med nesten, som skaper trivsel, velvære, trygghet, stabilitet, kreativitet osv. Disse forhold er «bundet» til hjernens verdiressurser, og skolen utvikler ikke disse, eller bare i liten grad. For dersom vi hadde gjort det, hadde vi antagelig forlenget realisert det skoleløse samfunn, som Chr. W. Beck antyder utdannelsessystemet i verden beveger seg mot, eller vi hadde utviklet mulighetsskolen eller hjemmeundervisning. Dette gir situasjoner hvor barn og unge opplever at «jeg kan gjøre noe nyttig», jeg kan arbeide sammen med andre, fullføre oppgaver i samarbeid, utvikle evne til å mestre livet, «jeg er nyttig», «noen trenger meg». **Det er bare hjernens verdiressurser som klarer dette.** Dette er bevist av Matti Bergstrøm i boken «Eleven den siste slave». Det er dette som ligger i det som Johs. Sandven sier: vi må skape psykologiske betingelser for å løse samspillproblemer!

Kan vi konkludere med noe? Barn, unge og mange andre mennesker sliter med den relative virkelighet, den ukontrollerte og ubevisste fantasien i vår mentalitet. En nøkkel kan være å lære seg forskjellen på hjernens ulike ressurser. I dag er det nesten ingen som skjeller mellom kunnskaper og verdiressurser. Samspillproblemer blir mer regjerlig om vi benytter nevrologpedagogikken til å håndtere det med.

□ as

STEND JORDBRUKSSKULE I FANA

Sommertreff 2004

blir arrangert på Stend Jordbruksskule. Den ligger 1,5 mil utenfor Bergen i landlige omgivelser. Gode bussforbindelser. Gode turmuligheter og badeplass i nærheten. Hordamuseet ligger like i nærheten. Teltplass.

Overnatting i dobbeltrom: 200 kr /pers/døgn
Middag: 150 kr per person
Frokost: 60 kr per person

Middagene som serveres på Stend Jordbruksskule er tradisjonell bondekost, der mest mulig av gårdens egne råvarer blir nyttet.

Dato for treffet: 28/7 – 1/8

Følgende foredrag er klare:

Sverre Opsahl: Det skjer veldig mye positivt!
Rolf Sivertsen: Lokalsamfunn i utkant-Norge, hvordan kan de leve og ha det godt i sentraliseringen av næringslivet, det norske, det europeiske og det globale?
Anders Ryste: Frå budsjettisme til samf.rekneskap

Astrid Strømme: Det er mennesket som er problemet – det vanskelige samspillet

Gullteigen: Tittel ikke bestemt, men han kommer!

Flere andre foredragsholdere er aktuelle. Det blir sannsynligvis i alt 8 eller 9 foredrag.

Fredag 30. juli er satt av til kultur- og fridag. Buss er bestilt. Det blir en busstur rundt i Bergen med korte stopp underveis. Besøk i Astrids økohage og på keramikerverkstedet til Elisabeth Holt. Hun er utdannet keramiker, og har hatt flere utstillinger. Omvisning på Stend Jordbruksskule.

Programmet er foreløpig. Fullstendig program kommer i seinere utgave av Samfunnsliv.

Påmelding og info (fint med skriftlig påmelding)

Astrid Strømme
Indre Sædal 16
5098 Bergen
Tlf. 55 28 52 69/55 59 09 82

PS! Det er enda plass til de søstrene fra Ørsta. Kanskje de sammen ville si noe? Noe om hva de synest er viktig hos BDB? Ta kontakt!

Redaktører 2004

JANUAR: Dag Ove Johansen
FEBRUAR: Astrid Strømme
MARS: Dag Ove Johansen
APRIL: Astrid Strømme
MAI: Dag Ove Johansen

JUNI: Astrid Strømme
AUGUST: Dag Ove Johansen
SEPTEMBER: Astrid Strømme
OKTOBER: Dag Ove Johansen
NOVEMBER: Astrid Strømme
DESEMBER: Dag Ove Johansen

Dybwad Brochmann og nyorienteringen

Av Bjørn Venstad,
leder i Elverum SV

Gartneren og samfunnsforskeren Bertram Dybwad Brochmann (1881–1956) og hans «Folkebevegelse for mental, økonomisk og sosial nyorientering», populært kalt Nyorienteringsbevegelsen, var et av de mest eiendommelige politiske fenomener i mellomkrigstidens Norge. Samtidig ser vi at Brochmanns sosialpsykologiske tilnærming til forskjellen mellom symboler og realiteter går igjen i flere av vår samtids kritiske analyser av den rådende spekuljonskapitalismen.

Brochmann lar seg ikke plassere i noen av vår tids ideologiske båser. Han var ved siden av å være utdannet gartner, også selvlært sosialøkonom, sosiolog og religionskritiker. Han ble kalt anarkist, syndikalist og nihilist, bare for å nevne noe. Han var for Jesus men mot kristendommen slik den ble forrettet av de religiøse autoritetene, en svoren motstander av både kapitalisme og stats-sosialisme, en antiautoritær fiende av både presteskaper og embetsverk.

Senere ble han en av de første debattanter som gikk til frontalangrep mot nazismen og fascismen, samtidig som han i motsetning til sine kommunistiske samtidige likestilte Stalin med Hitler, Mussolini og Franco som tyranner. Han politianmeldte sågar Vidkun Quisling da denne etter Brochmanns mening misbrukte offentlige midler da han turnerte med et større politiooppbud på sine rundreiser for å spre den norske utgaven av fascismen.

Men for å gå tilbake til begynnelsen: Brochmann var prestesønn fra Grue i Hedmark. Som gutt hørte han hver søndag sin far forrette i kirken, og han var dermed svært fortrolig med de bibelske begrepene. I motsetning til gjengs kirkelig oppfatning, ble Brochmann imidlertid oppmerksom på den innebygde systemkritikken som lå i de nytestamentlige evangeliene. Der hvor det guddommelige representerte livskraften og den selvvirksomme, organisk-dynamiske og objektivt eksisterende materie, representerte Mammon det mekanisk-statistiske, den tomme symboldyrkelsen og fremmedgjøringen fra menneskesamfunnets egentlige eksistensgrunnlag. Satan var ikke den bokstavelige, absolutte ondskap, som Brochmann uansett ikke trodde på. Satan var de kollektive vrangforestillinger som forledet menneskene til å dyrke symboler og mekaniske størrelser. Satan var de fremmedgjørende elementer i menneskets eksistens, her inkluderte Brochmann også religionen ved siden av pengesystemet og statsmakten.

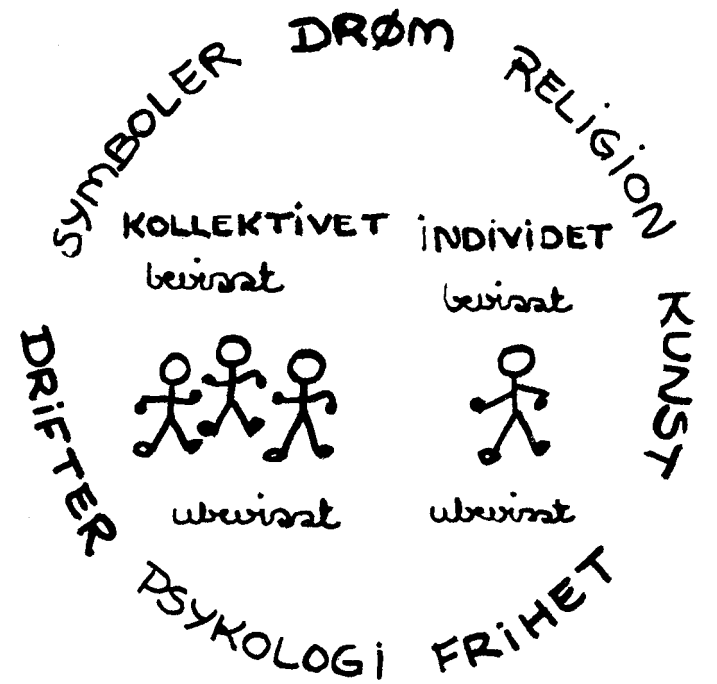
Denne Kristusforståelsen, hvor mannen fra Nazaret ikke framstår som noen religionsstifter, men tvert om som en anti-religiøs og anti-autoritær sosialreformator, måtte nødvendigvis føre til at forholdet mellom Brochmann og den etablerte kristendom ble mildest talt anstrengt.

Brochmann avviste jo hele kristendommens religiøse grunnlag med dens lære om kampen mellom det gode og det onde og frelsen fra det onde ved Jesu Kristi legeme. Samtidig holdt han fram et bilde av Jesus som en slags anarkist som snakket om et jordisk idealsamfunn uten autoriteter og som attpåtil ga sosialøkonomiske anvisninger gjennom angrepet på pengesystemet. Denne Dybwad Brochmann var enten en eksentrisk særing som ikke kunne tas alvorlig, eller han var en

farlig demagog som ledet folket bort fra det som var den av presteskaper autoriserte rette vei, og i så fall måtte han tas meget alvorlig. Også andre av de autoritetspersoner som ble angrepet av Brochmann hadde det samme problemet, er han bare sær eller er han en farlig, anarko-nihilistisk oppvigler?

Brochmann begynte fra slutten av 1. verdenskrig å gi ut skrifter hvor han gikk inn for en helt ny samfunnsorden, basert på realøkonomi istedenfor fiktivøkonomi, hvor reell produksjon og ikke spekulasjon i tallverdier skulle gi uttrykk for samfunnets økonomiske tilstand, og hvor statsmakten skulle erstattes med et frivillig samvirke basert på de sunne, sosiale instinktene som ville utløses i menneskene når de var frigjort fra det kapitalistiske pengesystemets fremmedgjørende innvirkning på samfunnet. At Brochmann her, foruten sin egen radikale tolkning av nytestamentet, også hentet inspirasjon fra anarkistisk og syndikalistisk tankegodt, er lett å se. Det hevdes da også at han i sin ungdom vanket mye i kretsen rundt Hans Jæger, og Brochmann selv skal ha sagt at han fant en gullgrube av intellektuelle stimuli i Jægers skrifter. Det er også kjent at Brochmann en tid var medlem hos de syndikalistiske «Ungsocialistene», og at han skrev flere artikler i syndikalistavisen «Alarm».

Likevel vil det være feil å kategorisk plassere Brochmann i båser merket «anarkist» eller «syndikalist». I motsetning til de rent politiske og i stor grad fagforeningsbaserte tolkningene disse tankeretningene fikk i Norge, brukte Brochmann også dybdepsykologi av freudiansk modell anvendt på samfunnslivet. Han mente at mennesket måtte bli seg bevisst sitt eget kollektive sjelliv for å kune ta et oppgjør med symboldyrkningen innenfor både religion, økonomi og sosiologi. Først da ville mennesket kunne forstå og

trekke de nødvendige konsekvensene av forskjellene mellom det organisk-dynamiske og det mekanisk-statistiske, mellom den rene, eksakte økonomien og pengeteknikken, mellom det levende samfunnet og den institusjonelle staten med dens embetsverk, eller mellom Gud og Mammon for å gå tilbake til den bibelske terminologien.

Overført til dagens rådende spekuljonskapitalisme, kan vi se hvordan Brochmanns angrep på symboldyrkningens fremmedgjørende konsekvens, er av tidløs og universell karakter. Av alle de tallverdiene som hver dag flyttes rundt på verdens børser, er bare 2–3% knyttet til konkrete investeringer. Resten er i virkeligheten bare tallmasser uten noen reell egenverdi. Likevel opplever vi at nettopp disse finansielle symbolstørrelsene brukes som målestokk på samfunnets økonomiske helse, ikke hva som faktisk produseres. Vi kan si at mennesket i sin egen kollektive psyke har besjelet disse tallmassene, vi har gitt dem et kunstig liv, som vi så tilber og bøyer oss for på samme måte som religionene tilber en konstruert, symbolsk guddom fremfor å dyrke det guddommelige i mennesket og selve skaperverket, den objektive eksistens.

Nå skal ikke dette forstås dithen at

pengen og verdipapirer skal avskaffes, eller at symboler i det hele tatt bare er av det onde. Det er selvfølgelig langt enklere å ta med seg et bankkort på butikken enn å drasse på f.eks. en bøling kveg, som riktignok har en realverdi, men håpløst tungvint som betalingsmiddel. Vi må rett og slett forstå at symbolene må begrunnes i noe konkret, en materialisert verdi, for at symbolene selv skal ha verdi. Symboler har ingen verdi i seg selv. Når en aksje kan fly til himmels på børsen uten at det foreligger noen produksjonsmessige forutsetninger som rettferdiggjør en plutselig og voldsom verdistigning, evt. verdinedgang om det skulle ligge slik an, er dette uttrykk for et psykologisk klima som ikke har noe som helst med realøkonomi å gjøre. Den reelle økonomien ligger i samspillet mellom menneskets oppfinnsomhet, ressurstilgangen og produksjonsmidlene. Derfor er også menneskets økonomiske eksistensgrunnlag en fysisk, eksakt og objektiv størrelse uavhengig av om vi erkjenner det eller ikke, og ikke symbolstørrelsen som mennesket har besjelet i sin egen kollektive fantasi.

(Bjørn Venstad har to ganger holdt foredrag på våre sommerstevner.)

Om renta på pengar

Innan økonomien går det i dag som det susar; men kvifor? Jau, vi har så låg rente på pengane. Foliorente på 1,75% er å rekne som ei ikkje-rente. Men kva er så rente, og kvar kom den inn i handelen?

Jødane kalla renta for talent, andre stader visstnok sjetongs. Nye namn dukkar opp ettersom finansutviklinga skrid fram.

Allereie Moses visste at det førde med seg stor risiko dersom pengane vart «dikta liv i». Frå Bibelen kjenner vi til korleis hovdingen harmast då han kom ned att frå Sinai fjellet, der han hadde fått nedteikna Dekalogen (dei 10 bodane) og fann jødane syngande og dansande omkring ein gullkalv. Det som vi i dag vil kalle mammondyrking.

Moses sitt økonomiske system (*jubelårssystemet*) forbaud renter på pengar. Men gong etter gong trassa jødane renteforbodet og dei kom i vanskar. (Vårt fungerande pengesystem verkar som blodomløp i krop-

pen. Tu kl ikkje med blodomløpet, då går det gale).

Krakk og krise har den pengedyrkande verda heimkalla over seg gong etter gong. Dei styrande og hopetalet av finanshus og finansyrstar vantar enno innsikt i pengeteknikken. Nettopp den renta som Moses forbaud er i dag blitt eit gudebilet for stordelen av verda. Nokre unntak finst. Muslimane praktiserer renteforbod, så i staden for å nekte Mulla Krekar opphaldsløyve i Noreg, så byd han heller til Volda eller til BI i Bærum og be han forelese for studentane om «Det rentefrie samfunnet» mellom arabarane.

Ettersom verdsutviklinga skrid fram, vil til slutt alle land ha teknisk utvikling og moderne tider. Kunnskapen om livet mellom folk og land fyller fleire og fleire bokhyller. Men ikkje berre det ytre livet må menneska lære å kjenne og lære å mestre, men også menneska sitt mentale liv er menneska fødde til å mestre, men når kan den meistringa komme?

Anders Ryste

Boken Totalitetsøkonomien til en inder

* Hvordan kan vi utvikle et samfunn som gir gode livsvilkår for alle mennesker?

* Hvordan kan vi gi alle verdens land høy levestandard og samtidig ta vare på natur og miljø?

Dette var rammen for et foredrag som ble holdt av inderen dr. Dada Shambhushivanda. Han har en doktorgrad i økonomi.

Arrangørene hadde røtter i fredsforsker Galtungs måte å forstå dagens problemer på. Jeg bestemte

meg for å gi ham et eksemplar av Totalitetsøkonomien!

Han takket smilende ja til det!

Astrid Strømme

Barnekulturalderen

Barnekulturalderen blir gjerne satt til fra ca 5 til 12 år. Mange folklorister synes å hevde at den øvre aldersgrensen er synkende. Det sosiale og det kommersielle presset for eksempel fra ungdomskulturen, samt en stadig synkende pubertetsalder, presser barnekulturen. Alderen for når det begynner å føles «vanskelig å være barn lenger», synker. Det er i og for seg et stort problem, for mennesket har opplagt behov for å få være den tid de trenger i de forskjellige fasene av livet. I samband med dette er det nærliggende å peke på ungdomskulturens økende status i vår kultur. Dens dominans understøttes i stor grad av kommersielle interesser. Barn blir trolig ofte altfor tidlig ungdom.

Sosialøkonomien

Av Anders Ryste

Jeg var veldig liten da jeg kom inn i disse bibliotekene hvor alle disse bøkene sto – om økonomi av forskjellig slag. Alt dette skulle jeg gjennomgå, alt dette skulle jeg lese. Jeg skulle bli veldig klok og veldig vis, skulle forstå alt om økonomi som tenkes på denne jord, og var jeg flink, kunne jeg få reise til utlandet og studere mer på andre og større biblioteker. Professorer hadde talt og skrevet i flere århundrer om økonomi så det fantes all verdens bøker om dette. Ungdommer møtes i dag på Universitetet som da jeg kom der. Jeg syntes det var rart da jeg så alle bøkene og tenkte: Bevare meg vel det må da ta lang tid å arbeide seg gjennom alt dette og bli til noe, om alt dette sosialøkonomiske stoffet skal tilegnes.

Jeg begynte som sagt, jeg fikk høre forelesninger – og jeg har skrevet mye om dette en gang, men nå har jeg glemt det. Det jeg ikke kunne forstå, var den måten de la frem dette med økonomi på – det var særlig forelesningene som interesserte meg.

Jeg er vokst opp på en bondegård, og det som var økonomi for oss på bondegården – vi var ikke kommet så langt at vi hadde så mye penger, men økonomi for oss var om vi fikk hjem så mange lam om høsten at vi kunne ha sauekjøtt i et par tønner utover vinteren. Reven tok jo som regel en del lam om sommeren, så det kom ikke så mange ned fra fjellet. Det var økonomi. Fikk vi noen tønner fulle, så hadde vi iallefall kjøtt av sau, og den ulla vi fikk skulle brukes til strømper til jul. Det var økonomi for oss.

Så skulle vi ha melk av dyra, og da måtte vi ha så godt høy på låven som mulig. Ble det dårlige år med mye regn, som det ofte er på Vestlandet, så fikk dyra dårlig fôr – og det ville virke på deres evne til å gi melk og til å trives. Alt dette var jeg vokst opp med – og det ville virke på deres evne til å gi melk og til å trives. Alt dette var jeg vokst opp med – dette var økonomi for meg. Så sitter jeg da og hører på disse karene som sier at økonomi – ja, det er noe som heter rente- og diskontopolitikk, valutakurser, kapital og en masse fine uttrykk som man bruker i vitenskapen, og jeg satt der og tenkte: Kommer der aldri noe om kjøtt, om fisk, om flesk, om mat og klær, neida – de laget større og større forelesninger om gullstandard, fravikelse av gullstandard, innførelse av gullstandard, innførelse av papirpenger, devaluering av kronen, revaluering av penger – og jeg vet ikke alle uttrykkene de brukte – tider og konjunkturer, uttrykk som står i bøkene. Nå er det dårlige tider, sa de, dårlige konjunkturer. Vi lærte matematikk, lærte å fremstille tidene grafisk, nå gikk det sånn og sånn, men så en dag kom jeg til å høre på en venn av B. Dyb-

wad Brochmann, som kunne si: Penger har i grunnen ingen verdi, penger er bare et byttmiddel. Det var jo vår oppfatning på gårdsbruket. Penger var jo bare noe man byttet til seg varer for som vi ikke hadde selv.

Men på universitetet ble ikke pengene oppfattet som et byttmiddel, nei. Man manglet kapital i mellomkrigstiden, manglet kapital til budsjettene, de var for små. Arbeidet stanset her og stanset der, det ble krise, nød, nødsarbeid osv. Jeg grublet lenge på disse ting, men så tilsist fikk jeg høre Brochmann selv legge ut om dette. Det var engang jeg tilfeldigvis var kommet til Bodø, jeg var bare 20 år den gangen – og jeg kom til foredragslokalet hvor Brochmann skulle tale. Han hadde laget seg to store tavler – han hadde ingen reol med bøker å vise til. Øverst på tavlen sto Samfunnsregnskap – og på den ene tavlen sto Samfunnets utgifter, på den andre Samfunnets inntekter. Øverst på utgiftssiden sto: Drift av staten. Hva koster det å drive staten, så sto det videre hva det koster å drive fylkene i landet, hva det koster å drive kommunene. Hvor mye bruker vi til sport, til lotterier, tippeselskap, assuranceselskaper, til bankvesen, til skolevesen, til aviser og til alle de andre immaterielle virksomheter. Dette var Samfunnets utgifter.

På inntektssiden sto havets avkastning, fiskerierne, jordbrukets avkastning, industriens avkastning, jaktens og fangstens avkastning. Noe av det første han sa var: Nå er det dårlige tider, folk har ikke noe å gjøre eller å leve av. Man får ikke arbeide. Det kommer av at utgiftssiden er blitt for stor – sier han – i forhold til inntektssiden. Hvis vi kan innskrenke på noen av utgiftspostene, bare litt, så blir det med en gang billigere å leve. For prisen på varene, sier han – kan man lett finne ut ved å sette opp summen av alle samfunnets utgiftsposter oppe på brøkstreken og summen av de reelle næringers avkastning under brøkstreken, og så deler vi telleren på nevneren i brøken.

Det var så enkelt det hele – og jeg tenkte da jeg ble for meg selv på båten etter foredraget: Hva i all verden er vitsen med å lese alle disse bøkene ved Universitetet – hvis dette er sannheten? Jeg var ikke helt sikker med det samme, for jeg tenkte at det kan da umulig være sant, men etterhvert måtte jeg gi meg over, for saken er – at et regnskap som dette ikke er laget verken av Brochmann eller av deg eller meg. Det er sant i kraft av seg selv, det kan ikke være annerledes. Vi har ikke tall til å fylle ut dette regnskapet med, men har man med et samfunn å gjøre, så er det ikke annerledes med det enn med det lille gårdsbruket hvor jeg var født. Inntektene av den avkastningen vi får ut av jorden, og havet, av industri og jakt og fangst, og utgiftene er det hele og store totale forbruk, og da er det ikke bare forbruk av deg og meg, men også av systemet med alle instutisjoner og or-

ganisasjoner. Det er hele økonomien for samfunnet, sier Brochmann – og det stemmer!

Men, da er jo forutsetningen, da er jo det grunnlaget, den tankegangen, det motivet som sosialøkonomene bygger på – dundrende falskt. Det ramler sammen som et korthus. De setter staten som inntekt for samfunnet, likeså fylket og kommunen. De beskatter en lærers og en prests lønn, det er likegyldig for dem hvem som betaler skatt, når de bare kan få inn kroner og ører i statskassen. Det spiller ingen rolle om de får det på brennevin eller på ærlig arbeid. Men hvis de forbytter pluss og minus, forrykker de forhold i denne brøken og gjør det slik at man skaper dyrtiden, man skaper de dyre varene ved det som Brochmann kaller fiktivøkonomi. Jeg skal forsøke å forklare dette med et annet eksempel. I gamle dager het det at stat og fylke og kommune skulle gå i spissen for ikke å ødelegge folks moral når det gjaldt penger og inntekter. Man skulle kontrollere dem som solgte brennevin dengangen, derfor laget man Statens monopol for brennevin. Men resultatet ble jo at staten utnyttet hele folket gjennom brennevinssalget, og disse karene som skulle kontrolleres – jeg vet ikke hva med dem. De får vel drive sitt spill fremdeles. Men hvis en kommune, sånn som nå, lager store reguleringsplaner – her skal det gå gater og veier, ikke sant – og dere skal få 5 kr kvadratmeteren for denne veien dere har som jord, og vi ble jo veldig glad engang for en slik pris – spesielt for utmark vi ikke hadde brukt, men så kommer de tilbake tre år etter og sier: Nå skal vi ha et stykke til av dere, men denne gangen skal dere få 8 kr kvadratmeteren, for det er blitt prisstigning, område ovenfor og nedenfor veien er blitt dyrere på grunn av «veien». Kommunen har laget veien – og nå skal dere altså få 8 kr kvadratmeteren. Siden regner kommunen seg «inntekter» av de kronene den selv har betalt til grunneieren. Det kalles økonomi, men vi kaller det fiktivøkonomi, for der er ikke skapt noen verdens ting for dette «pristillegget» på 3 kroner, ingen verdens ting. Marken ligger der som den lå. Så tror man da at skatten på disse tre kronene – kan man bruke til å lønne prester og lærere med, underholde systemet med!

Er det villfarelse?

Det er ikke villfarelse det Brochmann har lært og lærer. Jo mer man tenker over det, jo mer klar blir man over det at her står man overfor et fantastisk skifte i tiden. Det gjelder ikke bare sosialøkonomien, og teologien, det gjelder alle våre åndsvitenskaper, det gjelder moralen

mellom mann og kvinne, det gjelder det hele. De vitenskaper som er på rett spor – er utelukkende de tekniske vitenskapene. De får det til. Skal de bygge en bro, så tegner de broen og beregner den, og det hender at broen faller sammen, men da har de regnet feil, og da får de svi for det.

Men her – når vi snakker om å bygge et samfunn, så bygger man på feilaktig grunnlag, om og om igjen. Nå ser vi igjen – etter en florissant periode, for såvidt, fra 1945 til i dag, hvor det har vært om å gjøre og skaffe til veie alle disse

tekniske hjelpemidler og vidunder, følge med i de tekniske fremskrittene og få en høyere og høyere levestandard, alle har vært i arbeid og vært sikret arbeide, men ingen tenker over at vi hadde tømt lagre etter en krig – nå hører vi igjen at det er fiskestopp, her er for mye fisk, og det samme i landbruket – her er store lagre av alle ting, hva skal vi gjøre? Og her er arbeidsledighet. Vi er plutselig kommet opp i samme situasjon som dengang Brochmann sto i Bodø og holdt foredrag om samfunnsregnskapet. Det som har vært bygget opp igjen – har vært bygget på falske forutsetninger og er nå i ferd med å ramle sammen. Ennå en gang! Hva konsekvenser det vil få vet vi ikke akkurat i dag, vi trenger ikke å spå om fremtiden, men det samme sporet er man begynt på igjen – som før krigen. Nyorienteringen vil man ikke høre på. Vi har gjort de iherdigste forsøk på å komme frem i radio og presse – komme frem for å få gjort det faktisk å tenke over og diskutere disse spørsmålene. Vi har skrevet til de høye herrer i inn- og utland, som regel for døve ører. Ingen vil høre på oss, ingen vil ta det alvorlig, bortsett fra de enkle og naturlige mennesker vi finner på sjø og land – og noen ungdommer – som regel i studietiden. Hva er det da å gjøre med dette?

Menneskene går i ring, som hunden etter sin egen hale. Utviklingen, kan man si, dynger frem stadig større og større muligheter, tekniske muligheter, men menneskenes mentalitet, deres innstilling til de åndelige spørsmålene er den samme som før, der er ikke skjedd noen forandring, ikke noen nevneverdig forandring som gjør at vi avgjort kan si: Nå går det straks mot lysere tider! Nå lysner det, nå er det i Noreg atter dag. Nå er det i Noreg atter natt, kan vi synge – på alle disse vesentlige områdene, som nå er blitt så aktuelle for oss alle. Det gikk an den gangen man levde på et gårdsbruk og hadde den tønne med kjøtt, man var ikke avhengig av kjøttpriser akkurat slik som i dag. Jeg vet ikke om det snart er noen her i landet som produserer for noe annet enn prisen. Ikke for å ha kjøtt over vinteren, men for å få mest mulig pris. Og så organiserer man seg så sterkt at ingen kan få ta fra en denne herligheten. Men produsentene ser ikke at de er i strid med seg selv, at de løfter seg selv etter støvlestropene. Alle gjør det samme.

De barnekulturelle ytringsformene

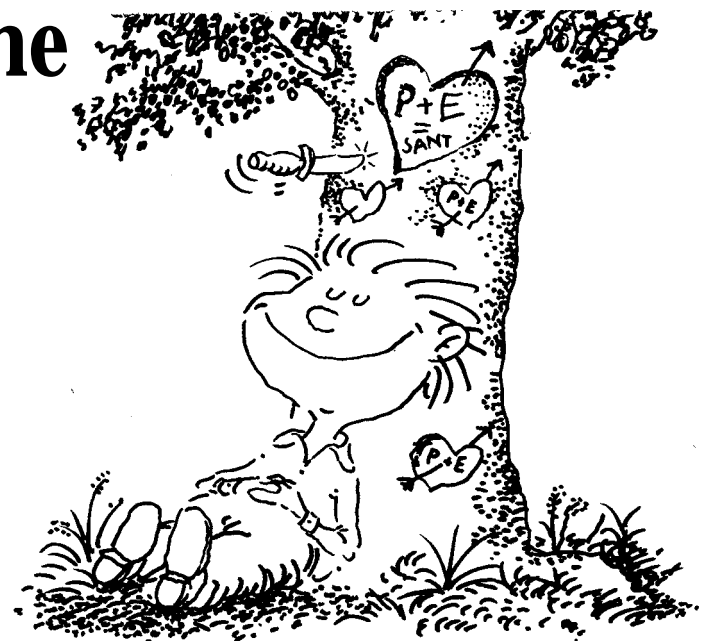
Barns egen kultur synliggjøres, eller manifesteres, i de barnekulturelle ytringsformene. De er mange, og det skal her gis en liten oversikt, selv om det på mange andre måter er en håpløs oppgave å prøve å dele barnekulturen inn i grupper. For å vandre i barnekulturen er på mange måter som å vandre i en kløvereng der du plutselig finner noe som slett ikke skulle høre hjemme der: en hermetikkboks og en lort, en gammel hatt, en hestehov og et ord uten annen betydning enn på et rent humoristisk eller estetisk plan. For barns egen kultur lever, den er stadig i bruk og i endring. La oss likevel gjøre et forsøk på å beskrive noen av de viktigste sjangerne:

Barns **muntlige kultur** består blant annet av vitser, gåter og fortellinger, ordspill, rim, regler og ellinger, sanger og parodier. Vi finner også uttryksmåter og sjargong spesielt knyttet til barn. I barns muntlige kultur ser vi idag en tendens til sjangeroppløsning og sjangeroverskridelse. Gåte og vits nærmer seg hverandre i form, for eksempel. Og i og med at barns tradisjonelle regelleik er på retur, taper ellingen terreng, men kan leve videre som regler uten sin opprinnelige organiseringsfunksjon. Vi finner også en økning av nonsenspreget diktning blant barn, for eksempel gjennom kappleikene.

Barns muntlige kultur er trolig i vekst, sannsynligvis, fordi det er yt-

ringer som kan overleve på tross av de voksnes begrensning av den tid og det rom barn har til rådighet for seg selv. Man kan utveksle et par vitser mens man venter på sin tur i køa foran bukken i den voksenorganiserte barnetrimmen. En annen årsak kan være det generelt økte kravet til muntlig og skriftlig kompetanse i samfunnet. Gjennom den muntlige kulturen får barn lekt med språket og dermed også distansert seg fra det, slik at de kan oppleve språkets symbolkarakter. Dette er viktig for tenkning som sådan, og også for å kunne knekke lese- og skrivekoden.

«Hvis pappa er greve og mamma

Skolen er for viktig til å bli overlatt pedagogane

Av Atle Måseide,
filosof og førsteamanuensis
ved universitetet i Tromsø

Kampen mot autoritet i skolen har lyktes til de grader at mange lærere hverken våger eller makter å opptre som autoriteter. Dermed våger de heller ikke å stille krav til elevene. Virkningen er et kunnskapsforfall blant dagens unge. Bakom ligger misforståtte pedagogiske teorier, som har vært på villspor i utgangspunktet, skriver Atle Måseide, filosof og førsteamanuensis ved universitetet i Tromsø.

Alfred Oftedal Telhaug har i ein kronikk i Aftenposten 20. september ein interessant, men mangelfull, diagnose og forklaring på tilstanden i norsk skole. Eg sluttar meg til beskrivinga hans. Men forklaringa hans er utstrekkeleg.

Mangelen i forklaringa hans er lett å identifisere: Kristin Halvorsen, Helga Hjetland og lærarane er skurkane. Desse, underforstått: Ingen andre, er skulda i stoda. Meiner han med dét at politikarar på venstresida har spelt ei avgjerande rolle for forfallet i norsk skole, har han rett. Meiner han at lærarane opptre som støttespelarar i dette, har han også rett.

Men av dette følgjer ikkje at forklaringa hans er tilfredsstillande. SV har vore støttespelar for Arbeidarpartiet i norsk skolepolitikk. Men Arbeidarpartiet har hatt hovudrolle. Arbeidarpartiet sin skole- og utdanningspolitikk, som få politikarar har opponert mot, har gjennom meir enn femti år forma norsk skole. Helga Hjetland er leiar i ein organisasjon som i si tid var med på å presse universitetsutdanna lektorar og adjunktar ut av grunnskolen. Men at korkje politikarar eller lærarar ser ut til å ha uroa seg over kunnskapsforfallet i norsk skole, skuldast i stor grad ein instans som Oftedal Telhaug knapt nok nemner: pedagogiske teoretikarar.

Når han seier at rop på pengar tildekkjer det egentlege problemet i norsk skole, mangelen på fagleg kvalitet, har han rett. Men hand i hand med omforminga av skolen frå kunnskaps- til omsorgsskole har skolens og lærarens rolle forvitra. Kvifor skal det investerast i ein skole som fråseier seg oppgåva som gir den legitimitet? Skal skolen rus-

tast opp, trengs det pengar både til renovering og til lærarløner som er slik at fagleg sterke personar kan sjå på læreryrket, både i grunn- og vidaregåande skole, som interessant.

Difor har dei rett, som ropar på pengar til skolen. Men dei tar alvorleg feil om dei trur at dét aleine bøter på skaden skolen er påført.

Skuldig er primært alliansen av sosialdemokrati og pedagogikk. Oftedal Telhaug er pedagog. Av lett skjønlege grunnar overser han rolla hans eige laug har hatt og legg skulda på politikarar og fagforeining. I det følgjande skal eg sjå på nokre av pedagogikkens bidrag til skoleforfallet.

Mot slutten av sekstitalet kom eit opprør mot behavioristisk orientert pedagogikk. **Som psykologisk teori meinte behaviorismen, slik vi kjenner den frå Watson og Skinner, at unge menneske eigentleg ikkje er anna enn ein organisme. All læring vert såleis læring ved betinging, dvs. ei form for dressur.**

Å skape dei rette moralske og politiske haldningar var såleis eit spørsmål om å skape det rette settet av betinga refleksar, slik vi til dømes finn det framstilt i Stanley Kubricks film «A Clockwork Orange». Hans Skjervheim var på eit tvtvitydig vis teoretikaren bak motstanden mot behaviorismen. Det dei pedagogiske tilhengarane hans ulykkeligvis ikkje såg, var at kritikken hans retta seg mot behavioristisk basert politisk og moralsk danning, ikkje mot skolens kunnskapskrav.

Behaviorismen var så kopla til kapitalismen, som i sin tur representerte det vonde, autoritære og disiplinerande. Den pedagogiske motrørsla var for det gode og mot det vonde, følgjeleg mot autoritet og disiplin. I diskusjonar om emnet freista eg å argumentere for at ein må skilje mellom autoritet og autoritær: Ein lærar skal vere ein sakleg autoritet, dvs. autoritet i kraft av kunnskapen sin. Utan dét vert autoritet usakleg og difor autoritær. Tilsvarende meinte eg at ein må skilje mellom sjølvdisiplin og kadaverdisiplin: Utan sjølvdisiplin blir ein offer for kadaverdisiplin. Ein vil heller ikkje kunne stå imot vanskar i skolearbeidet. – Svaret var at eg måtte vere reaksjonær.

Kampen mot autoritet og disiplin har lykkast. Lærarane vågar ikkje, og er heller ikkje i stand til, å opptre som autoritetar.

Følgjeleg vågar dei ikkje, som Oftedal Telhaug peikar på, stille krav til elevane. Difor har elevane dårlege vilkår for å utvikle den sjølvdisiplin som skal til for å tileigne seg kunnskapar.

Førestillinga om at elevane skal ha ansvar for eiga læring, blir såleis meningslaus. Ansvar er vi ikkje fødte med, slik at det viser seg berre tilhøva er dei rette. Ansvar lærer vi ved at det vert stilt krav til oss, krav som blir følgde opp. Det pedagogane langt på veg lykkast med, er å skape motstykkje til begrepet «gagns menneske»: kunnskapslause elevar trur dei har alle rett, men ingen plikter, og som difor har problem med i begripe kva det vil seie å ha ansvar.

Pedagogar påverkar (1) skole- og utdanningspolitikarar og (2) lærarstudentar: Idealet om same skoletilbod for alle er både skjønleg og godt. Men av dét følgjer ikkje at det lar seg gjennomføre. Eit isolert sett godt mål kan gi dårlege konsekvensar. For å realisere idealet på ein måte som til dømes ikkje skapte taparar, laut krav til fagleg kvalitet senkast. Her bidrog pedagogane, både som teoretikarar og lærarar. Motstanden deira mot kunnskapskrav, autoritet og disiplin stod i eit symbiotisk forhold til sosialdemokratisk skolepolitikk. Dei styrkte kvarandre gjensidig og delte same slagord: «Vi må ikkje tilbake til puggeskolen».

Dette har sett spor hos lærarstudentane: Omsorg, ikkje kunnskap, er det viktige. Kunnskapstileigning blir identifisert med faktapugging, kunnskap med forråd av tomme fakta. Dette ser ut til å vere ei rådande innstilling blant lærarstudentane. Men dei har ikkje funne på dette sjølv.

Dei har tileigna seg rådande pedagogisk ideologi. Kjem sertifiserte lærarar ut i skolen og manglar faglege føresetnader for undervisninga si, er det ikkje å undrast over at elevane korkje utviklar sjølvdisiplin eller kunnskapar.

Utan sakleg autoritet manglar lærarane basis for undervisninga. Følgjeleg kan dei vanskeleg stille krav som ville kunne tvinge elevane til å utvikle sjølvdisiplin og ansvar. Utan dette gir dei opp straks vanskar melder seg. (For dei som er interesserte i kunnskapsnivået hos lærarstudentar og elevar, viser eg til Jon Hustads dokumentasjon i boka «Skolen som forsvann»).

Pedagoganes trumfkort har vore skræmbiletet av den fagleg dugande læraren som

ikkje kunne lære frå seg. Dette er blitt ein slags regel: Er du fagleg dyktig, kan du ikkje undervise i skolen. Fagleg dugleik og undervisningskompetanse er uforeinlege.

Men dette kan bøtast på med pedagogikkstudiar. – Korleis er dét å forstå? Meiner dei at pedagogiske studiar er nødvendig vilkår for undervisningskompetanse, tar dei feil. Meiner dei det er tilstrekkelege vilkår for undervisningskompetanse, blir det meningslaust. Da treng ein ikkje fagkunnskap for å undervise godt. Pedagogikk er såleis korkje nødvendig eller tilstrekkeleg vilkår for undervisningskompetanse. Var det ikkje slik, ville det vere logisk uråd at ein med kunnskapar i pedagogikk var lite flink å undervise (til dømes i pedagogikk).

Midt på 80-talet hevda professor Arne Martin Klausen at sidan pedagogikk er ein empirisk disiplin, burde det vere eit sjølv sagt krav at ein gjennomførde empirisk gransking av korvidt lærarar med pedagogisk seminar er meir undervisningskompetente enn lærarar utan. Svaret frå pedagoghald var at han ikkje hadde begripe kva pedagogikk handla om.

Motviljen mot slik gransking styrker tanken om at ikkje så reint lite (teoretisk) pedagogikk eigentleg er ideologi.

Karl Opper hevdar at kriteriet på at ein teori kan vere vitenskapleg, er at den er formulert slik at den i prinsipp skal kunne la seg falsifisere. Svaret Klausen fekk, er om ikkje anna, ein sterk indikasjon på at pedagogiske teoriar anten ikkje er empiriske og difor ikkje treng empirisk test, eller at dei er empiriske, men likevel fullt apriorisk sanne, og difor utan behov for å bli testa. Det første alternativet er usant, det andre uvitenskapleg.

Hadde pedagogane vore viljuge til å sjå kunnskapstilstanden i skolen som ein indikator på korvidt teoriane deira hadde noko for seg, burde dei for lengst ha betrakta dei som falsifiserte. At så ikkje har skjedd, vitnar om eit av to: Anten er pedagogisk teori heva over alle krav til dokumentasjon, eller så vedkjem fagkunnskap ikkje pedagogikk. Det er difor heller ikkje skolens oppgåve å formidle slik kunnskap. Første alternativ er tøv, det andre ein tragedie.

«Utvik senior» kolliderte

Kommisjonen konkluderer med at "Utvik senior" kolliderte med et ukjent fartøy i 1978. Den forrige kommisjonen sa det var navigasjonsfeil som førte til grunnstøtingen slik at det egentlig var kapteinen ombord, som omkom sammen med sine 8 besetningsmedlemmer, som fikk hovedskylden for forliset...

Kapittel 11

Vurdering av mulige årsaker til forliset

11.1 Innvendig eksplosjon/brann

Kommisjonen kan ikke se at det er fremkommet opplysninger som skulle tilsi at det har funnet sted en eksplosjon om bord i «Utvik Senior», og kan under enhver omstendighet ikke se at det kan ha oppstått en eksplosjon med slik kraft at den kan ha forårsaket forliset.

Ifølge de opplysninger som foreligger, hadde fartøyet en 11 kg propanbeholder plassert fremme under bakken. Hvor mye gass som var på beholderen er ikke kjent. Kommisjonen er ikke kjent med at det ut over dette skal ha befunnet seg eksplosjonsfarlige stoffer ombord, som kan ha forårsaket en eksplosjon. Direktoratet for Sivil Beredskap har opplyst at 1 kg propan tilsvarende en energimengde på ca. 7 kg TNT-ekvivalenter. Etterretningstjenesten har overfor kommisjonen opplyst at en eksplosjon i forlisområdet tilsvarende 5 kg TNT ekvivalent eller mer, ville blitt registrert av deres lyttesystemer. Analyser og etteranalyser som ble foretatt av Etterretningstjenesten av det materiale som var registrert rundt tidspunktet for «Utvik Seniors» havari, viste ikke registreringer som kunne relateres til en eksplosjon.

En eksplosjon ville erfaringsmessig ha medført brannskader. Sivilingeniør Dahle, som inspiserte vrakdelene etter havariet på vegne av den tidligere kommisjon, har opplyst at han ikke fant tegn til brennmerker på vrakrestene. Han fant forøvrig ingen tegn på vrakdelen på Netøya som skulle tilsi at den hadde vært utsatt for et indre trykk. På de bilder som er tilgjengelige av fartøyet vrakdel er det heller ikke funnet antydning til brannskader eller sot. Av rapport fra befaring av vrakdelene, som ble foretatt 26. - 28. juli 1978, fremgår at motorromsdøren var uskadd, og at to av de funne dører fra innredningen akter hadde hele glassruter.

Når det gjelder muligheten for at det skal ha funnet sted en veivromseksplisjon, vises til de sakkyndiges redegjørelser under punkt 7.2.4. Kommisjonen slutter seg i det all vesentlige til de sakkyndiges vurderinger på dette punkt, og kan ikke se at det foreligger opplysninger som skulle tilsi at det kan ha funnet sted en veivromseksplisjon.

Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at eksplosjon og/eller brann ombord i fartøyet fremstår som en sannsynlig årsak til «Utvik Seniors» forlis.

11.2 Grunnstøting

Ut fra vitneforklaringer sammenholdt med rapport fra Meteorologisk institutt var det på forlisdagen sterk vind, høy sjø og en del ising. Det er fra flere av fartøyene som befant seg

på fiskefeltet opplyst at radarforholdene tidvis var dårlige, samtidig som værforholdene medførte behov for å fjerne is fra radaren. Kommisjonen har på denne bakgrunn vurdert hvorvidt «Utvik Senior» kan ha feilnavigert og tatt feil av Oksen og Kjølva, i samsvar med den teori som ble fremmet etter funn av lukekarm og styrhusfront i 1979, jf. punkt 1.2. En slik feilnavigering ville kunne ført fartøyet inn i urent farvann mellom Oksen og Kjølva.

På bakgrunn av vitneforklaringer, sammenholdt med de vrakdeler som er lokalisert på havbunnen, har kommisjonen lagt til grunn som overveiende sannsynlig at «Utvik Senior» har hatt en nordlig kurs i forhold til Okseneset, og at denne kurslinje bevisst ble valgt av skipperen for å ha god avstand til fallene vest av Oksen under de rådende værforholdene. Det vises til vurderingene ovenfor i kapittel 4.

«Utvik Seniors» hovedmotor og en rekke andre vrakdeler er funnet på 35 meters dyp om lag 4 nautiske mil fra land. Vrakdelenes beskaffenhet tilsier ikke at hovedmotor og trålvinsj kan ha hatt tilstrekkelig oppdrift til å ha drevet til funnstedet. På bakgrunn av vrakdelenes konsentrasjon på havbunnen i kombinasjon med de sakkyndiges vurderinger av havariets tidsforløp, legger kommisjonen til grunn at forliset må ha skjedd i umiddelbar nærhet av funnstedet for hovedmotoren.

Kommisjonen har gjennomgått sjøkart over området, og har ikke funnet holdepunkter for at det langs fartøyet sannsynlige kurslinje inn fra fiskefeltet og frem til forlisstedet er dybder mindre enn 35 meter. Det er heller ikke fremkommet øvrige opplysninger om at det skal være grunnere farvann eller skjær langs kurslinjen.

For øvrig er det ingen holdepunkter i det foreliggende materiale for at «Utvik Senior» i særlig grad kan ha fraveket fra den kurslinje som er lagt til grunn av kommisjonen. I den grad fartøyet likevel kan ha fraveket kurslinjen noe, foreligger ikke opplysninger om grunnere bunnforhold i områdene nord og sør for kurslinjen som kunne ha påført fartøyet de observerte skadene.

Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at grunnstøting fremstår som en sannsynlig årsak til «Utvik Seniors» forlis.

11.3 Kantring

Det er foretatt to krenningsprøver av fartøyet, en ved levering av fartøyet etter ferdigstilling i 1963 og en i Harstad i 1971. Begge viste at fartøyet hadde godkjent stabilitet i henhold til Sjøfartsdirektoratets regelverk for fiskefartøyer. 1

Den tidligere kommisjonen har gjennomført stabilitetsberegninger av «Utvik Senior». Det er konkludert med at fartøyet uten nedising hadde en meget god stabilitet. Ut fra de beregningene som er foretatt

legger kommisjonen til grunn at «Utvik Senior» under enhver omstendighet hadde en tilfredstillende stabilitet selv med 5 cm is jevnt fordelt på dekk og overbygninger.

Kommisjonen har ingen opplysninger som skulle tilsi et annet grunnlag for de beregninger som er foretatt, og kan heller ikke se at det er fremkommet opplysninger som skulle tilsi at beregningene skulle være beheftet med vesentlige feil. På denne bakgrunn er det ikke funnet nødvendig å gjennomføre nye stabilitetsberegninger.

Meteorologisk institutt har i sine vurderinger anslått en isingsrate i området 0,7 - 2,4 cm denne kvelden, når et fartøy går i mot bølgen. Ut i fra vindforholdene sammenholdt med «Utvik Seniors» kurslinje mot land, ville bølgen kommet inn mot fartøyet skrått aktenfra på babord side. Kommisjonen finner det derfor sannsynlig at isingsraten var mindre enn 2,4 cm, og anslår 1 cm pr. time som sannsynlig. Dette er også lagt til grunn i vurderingene til Meteorologisk institutt. Det er ikke fremkommet opplysninger som skulle tilsi at ising var et vesentlig problem for de fartøyer som returnerte fra fiskefeltet denne kvelden, dog slik at enkelte fartøyer, inkludert «Utvik Senior», måtte fjerne is fra radaren. «Utvik Senior» hadde på tidspunktet for forliset vært underveis i mindre enn tre timer. Selv om det ikke kan utelukkes at fartøyet hadde noe is på dekk og overbygninger da det forlot feltet, er det ikke fremkommet opplysninger som skulle tilsi at «Utvik Senior» ikke hadde tilfredstillende stabilitet under de rådende værforholdene denne kvelden.

Kommisjonen vil forøvrig bemerke at en kantring i seg selv ikke ville påført fartøyet de observerte skader. På bakgrunn av vrakdelenes funnsted fremstår heller ikke grunnstøting som følge av drift etter kantring som en sannsynlig forlisårsak.

I tilfelle hvor fartøyer kantrer, og luftlommer medfører at det blir flytende i vertikalstilling i overflaten, vil destruksjon av skroget teoretisk kunne skje ved at fartøyet støter sammen med havbunnen som følge av skipets bevegelser i bølgen. De sakkyndige, professorene Amdahl og Malo, har i sin rapport foretatt en vurdering av et slikt hendelsesforløp som mulig havariårsak.

Fra deres rapport siteres:

«For at dette skal være tenkbart, må skipet ha blitt flytende med en svært liten ekstra oppdriftsreserve (ekstra oppdrift når skipet er fullstendig neddykket), en snakker her om få prosent av total vekt av skipet. En slik situasjon er neppe den mest sannsynlige utgang på tap av hydrostatisk stabilitet, men kan tenkes å oppstå hvis en luftlomme har blitt lukket inne i baugseksjonen. Dette forutsetter at baugseksjonen er helt tett og at det for eks. ikke er ventiler her som gjør at lufta kan evakuere.

En simulering av denne situasjonen er blitt foretatt basert på en enkel analysemodell. Modellen er basert på mange usikre parametre, som er anslått etter beste skjønn. På grunnlag av analysene konkluderes det med at det ikke utelukkes at skipet flytende i vertikal stilling kan ha fått så store utsving i sjøen at hekken har dunket ned i havbunnen - særlig hvis dekkshuset har falt av.

Det er ingen av de observerte skadene på akterdekk, rør/kjøl eller andre vrakdeler som signifikant understøtter denne hypotesen.»

Kommisjonen har vurdert, men ikke funnet sannsynlig, at kantring med etterfølgende sammenstøt mot havbunnen er en sannsynlig årsak til forliset. Ved vurderingen er det lagt vekt på at det hverken gjennom kommisjonens egne undersøkelser eller av de sakkyndige, er funnet skader på vrakdeler som kan bidra til å støtte en slik teori. Det vises videre til at det ikke er funnet holdepunkter for at det langs fartøyet sannsynlige kurslinje inn fra fiskefeltet frem til forlisstedet er dybder mindre enn 35 meter. «Utvik Senior» hadde en lengde på ca. 25 meter samtidig som Meteorologisk institutt i sin rapport har vurdert den signifikante bølgehøyde til omlag 6 - 7 meter i tidsrommet for forliset. Selv om fartøyet i en slik situasjon teoretisk kunne ha støtt mot havbunnen, ville en slik bølgehøyde etter kommisjonens oppfatning på langt nær kunne medføre tilstrekkelig kraftige sammenstøt til å påføre de observerte skader. Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at kantring av fartøyet fremstår som en sannsynlig årsak til «Utvik Seniors» forlis.

11.4 Sammenstøt med flytende gjenstander

De sakkyndige, professorene Amdahl og Malo, har foretatt en vurdering av styrken i skrogets konstruksjon og hvilke krefter som skal til for å forårsake sammenbrudd. Herunder om sammenstøt med gjenstander ville kunne ført til et slikt sammenbrudd. De sakkyndige har gitt uttrykk for at det ikke anses som sannsynlig at sammenstøt med gjenstander på størrelse med for eksempel en tømmerstokk, kan gi dramatiske skader på båten. Ut over dette har de ikke foretatt noen videre vurdering.

Daværende kommandørkaptein Thomesen har ovenfor kommisjonen opplyst at det på tidspunktet var en rekke tilfeller av funn av sovjetiske hydrofonbøyer og diverse bøymateriell fra Nordsjøen. Dette var bøyer som kunne ha en vekt på ca. 5 - 10 tonn og en lengde på 6 - 7 meter. 2

Kommisjonen har vurdert, men ikke funnet det sannsynlig at kollisjon med en slik bøye kan ha vært årsaken til forliset. Herunder vises til de betydelige skader som ble påført fartøyet. I tilfelle slikt sammenstøt, burde for øvrig fartøyet ha hatt oppdrift tilstrekkelig lenge til å sende

nødmelding.

Det foreligger for øvrig ikke opplysninger om observasjoner av slike bøyer eller andre flytende større gjenstander, hverken forut for forliset eller fra den omfattende leteaksjonen som fant sted i tiden etter forliset.

Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at sammenstøt med flytende gjenstander fremstår som en sannsynlig årsak til «Utvik Seniors» forlis.

11.5 Sammenstøt med mine eller andre eksplosiver

Kommisjonen har vurdert, men ikke funnet det sannsynlig at sammenstøt med mine eller andre eksplosiver kan ha forårsaket forliset. Det vises til at de analyser og etterretningstjenesten av det materialet som ble registrert rundt tidspunktet for forliset, ikke viste registreringer som kunne relateres til en eksplosjon. Videre vises til at innvendige dører ble funnet med hele glassruter, samtidig som det ikke ble funnet tegn til brannskader på vrakgodset som ble funnet og undersøkt i 1978.

11.6 Skrogsvikt ved ekstreme bølgeslag/brott

Professorene Amdahl og Malo, fikk i sitt mandat som oppgave å vurdere styrken av skrogets konstruksjon og hvilke belastningssituasjoner som eventuelt kunne ha forårsaket sammenbrudd av fartøyet konstruksjon.

De sakkyndige har konkludert med at sammenbrudd på grunn av en sjøtilstand ikke kan utelukkes, hvor beregninger viser et sammenbruddsmønster og skadeforløp som de anser forenlig med deler av det skadebildet man ser for «Utvik Senior». I disse betraktningene er det lagt vekt på at fartøyet har vært svekket på grunn av kappede og laskeskjømte dekkshjelker over motorrommet og i akterkant av romluken.

I sin rapport har de gitt uttrykk for at det i beregningene har vært nødvendig å foreta visse antagelser og tilnærmelser i modelleringene, slik at disse ikke hadde den nødvendige presisjon til å kunne tallfeste i hvilken grad fartøyet konstruksjon var svekket, eller om svekkelsen kunne ha medført dramatiske konsekvenser for konstruksjonens bæreevne. For å sannsynliggjøre en slik konklusjon har de sakkyndige foreslått at det burde benyttes mer ressurser på modelleringen av skip og inngangsparametrene i analysene.

Kommisjonen har gjennom innhenting av dokumenter, tegninger, fotografier og vitneavhør søkt å innhente nødvendig dokumentasjon vedrørende «Utvik Seniors» tilstand på forlistidspunktet. Da den usikkerhet som er kommet til uttrykk ikke har latt seg avhjelpe gjennom den

dokumentasjon som er tilgjengelig, vil videre analyser etter kommisjonens oppfatning fortsatt være beheftet med usikkerhet, og derfor ha begrenset verdi. Slike analyser er derfor ikke utført.

Etter de sakkyndiges oppfatning sannsynliggjør den store vrakdelen at styrbord skuteside har blitt trykket inn, likevel slik at det ut fra dette ikke er mulig å fastslå hvilken retning den utløsende trykkbelastningen har kommet fra.

De sakkyndiges beregninger har angitt at en bølge, som kommer inn på tvers av skipet og bryter eller er nær ved å bryte i det den treffer skutesida, vil kunne påføre et trykk som mates fra skutesida og inn i dekkbjelkene. Ved tilstrekkelig høyt trykk vil dette kunne medføre at de laskeskjømte dekkbjelkene knekker. Etter den analyse som er gjennomført ville sammenbruddsforløpet kunne blitt dramatisk, alle laskeskjømte bjelker i motorrommet vil kunne være brukket etter 0,4 sekunder. I følge de sakkyndige har skroget i denne tilstand neppe stor nok restkapasitet til å overleve påfølgende bølger, selv om det kanskje har overlevd selve væskeslaget.

Avslutningsvis oppgis at en sjøtilstand med signifikant bølgehøyde på 5 meter mest sannsynlig vil gi en større bølgehøyde i størrelsesorden 10 meter. Et sammenbrudd ved en brottsjø mot side ved en signifikant bølgehøyde på mer enn 5 meter anses sannsynlig, hvor sannsynligheten avtar med synkende bølgehøyde.

Meteorologisk institutt har i sine vurderinger anslått en signifikant bølgehøyde på 6 - 7 meter i forlisområdet på havaritidspunktet. Det er tatt utgangspunkt i bølgemålinger ved observasjonsskipet AMI, som befant seg 120 nautiske mil fra havaristedet, og antatt at et område med høye bølger har beveget seg med omtrent samme farten som området med sterk vind i forbindelse med det polare lavtrykket (21,5 knop).

I sine vurderinger av at dekkbjelkene over motorrommet har vært laskeskjømte, har Amdahl og Malo tatt utgangspunkt i bilde av vrakdelen som ble funnet på Netøya sammenholdt med tegning av vrakdel fra hoveddekket over motorrommet, gjenlagt i den tidligere kommisjonens rapport fra befaring på Senja i juli 1978. Tidligere eier Karl Henrik Utvik har ovenfor kommisjonen opplyst at han ikke kjenner til at det skal ha vært noen laskeskjømte bjelker i motorrommet. 3

Av tilgjengelig tegningsmateriale finner ikke kommisjonen å kunne trekke noen slutning som kan bidra til å avklare hvorvidt dekkbjelkene over motorrommet faktisk var laskeskjømte, og eventuelt hvor mange bjelker det kunne dreie seg om. Man har derfor i den videre vurdering valgt å legge de sakkyndiges beregninger til grunn, som den maksimale svekkelse som kan ha vært tilstede i «Utvik Seniors» konstruksjon.

Kommisjonens flertall, medlemmene Fredriksen, Meek-Hansen og Olsen, legger til grunn at laskeskjømte bjelker over motorrom i et omfang som beskrevet av de sakkyndige, kunne ha medført en svekkelse av skroget. Flertallet er imidlertid av den oppfatning at denne svekkelsen kombinert med bølgeforholdene på tidspunktet for forliset ikke vil kunne medføre et totalt sammenbrudd i skrogets konstruksjon.

Kommisjonens mindretall, kommisjonens leder Ankill og medlem-

met Madsen, legger på bakgrunn av de sakkyndiges redegjørelse til grunn at laskeskjømte bjelker over motorrom i et omfang som beskrevet, kunne ha medført en svekkelse av skroget hvor dekkbjelkene ville kunne knekkes om fartøyet ble truffet av en tilstrekkelig kraftig brottsjø inn mot skutesiden. Mindretallet finner ikke å kunne utelukke at dette i verste fall kunne medført et sammenbrudd av skrogets konstruksjon, og finner heller ikke å kunne utelukke at dette kunne skje ut fra bølgeforholdene på tidspunktet for forliset.

Mindretallet vil likevel bemerke at sannsynligheten for at en bølge skal ha påført fartøyet sammenbrudd fremstår som liten. De beregninger som er foretatt av signifikant bølgehøyde legges til grunn som usikre, da det i rapporten er vist til at Meteorologisk institutt ikke har sikre bølgemålinger nær havaristedet. Videre legges det til grunn at det angslaget som er foretatt må justeres noe, da det ved beregningene er tatt utgangspunkt i at signifikant bølgehøyde var 5,1 meter kl. 16.00. Av registreringsskjemaet til AMI fremgår at signifikant bølgehøyde var om lag 3,7 meter både kl. 10.48 og 13.48, økende til 5,1 meter kl. 16.48. Økningen i bølgehøyde begynte samtidig med at AMI registrerte en økning i vindstyrken, oppgitt av Meteorologisk institutt til kl. 16.00.

På bakgrunn av en justering av tidspunktet og avstanden til AMI finner mindretallet det sannsynlig at signifikant bølgehøyde og middelperioden har vært noe lavere på havaritidspunktet enn det som er anslått av Meteorologisk institutt. Det foreligger likevel ikke opplysninger som utelukker at signifikant bølgehøyde var på 5 meter eller mer, på tidspunktet for forliset. Herunder vises til opplysningen om at «Utvik Senior» ca kl. 21.10 meldte at de hadde mye sjø, og hadde redusert farten, jf. punkt 4.4.

Mindretallet kan likevel etter en samlet vurdering av de opplysninger som foreligger i saken, ikke se at skrogsvikt som følge av bølgeslag fremstår som en sannsynlig havariårsak. Mindretallet stiller seg herunder tvilende til at et totalt sammenbrudd av fartøyet skulle kunne inntrø med slik hastighet, at det ikke skulle være tid og anledning til å sende nødmelding.

Videre legges vekt på at «Utvik Senior» hadde motoren innkoplet og full reversering akterover, jf. punkt 7.2.3, noe som finnes lite forenlig med at et bølgebrott skal ha knust fartøyet. I en situasjon med høye bølger ville det etter mindretallets oppfatning være naturlig å slakke motorkraften helt eller delvis.

Det totale skadeomfang kan for øvrig etter mindretallets vurdering vanskelig forklares som følgeskader av et sammenbrudd av fartøyet, eller som følge av senere støt mot havbunnen. Det vises herunder blant annet til at motorens ladeluftfordeler, ladeluftkjøler og dekslet over registerhjulet på kamakselen var avrevet samt at registerkjeden var røket på to steder. Videre at lukekarmens styrbord side var inntrykket, karmens hjørne stuket og at trålvinsjens styrbord nokke og kjettingkabelar manglet. For så vidt gjelder kommisjonens vurdering av disse skadene vises til nedenfor punkt 11.7.

Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at skrogsvikt som følge av bølgeslag fremstår som en

sannsynlig årsak til «Utvik Seniors» forlis.

11.7 Kollisjon

Det er gjennom undersøkelser påvist en rekke skader på blant annet hovedmotor inklusive propell, trålvinsj, rorstamme og rorblad. Av vitneutsagn og bildemateriell fra 1978 og senere legges til grunn at det også var betydelige skader på andre deler av fartøyet etter forliset. De skadede vrakdeler som er observert er hovedsakelig lokalisert til akterskipet.

De sakkyndige, professorene Amdahl og Malo, har gitt uttrykk for at den store vrakdelen sannsynliggjør at styrbord skuteside har blitt trykket inn.

Den sakkyndige, David Ellin, har konkludert med at de nødvendige kreftene som krevdes for å redegjøre for skadene på motoren og motorfundamentet kun er fornuftig forklart gjennom et scenario som i det minste inkluderer smadring av fartøyet styrbord side før grunnstøtning.

Den sakkyndige, Knut Strengelsrud, har konkludert med at totalt sett indikeres at «Utvik Senior» har blitt påført en sterk støtbelastning mot styrbord side nær forkant av hovedmotor.

På bakgrunn av de sakkyndiges redegjørelser legger kommisjonen til grunn at «Utvik Seniors» styrbord side ble trykket inn før motoren støt sammen med havbunnen, hvor den la seg med styrbord side mot bunnen.

Når det gjelder retning fra en mulig støtpåvirkning har professorene Amdahl og Malo ut fra en vurdering av skrogets konstruksjon ikke funnet å kunne fastslå at den direkte skadeårsak skyldes en trykkbelastning fra styrbord side. Etter deres oppfatning vil samme resultat kunne oppnås ved symmetrisk belastning eller kanskje til og med som en indirekte konsekvens av en overbelastning på babord side.

Ellin har ut fra en vurdering av skadene på hovedmotor og vrakdeler gitt uttrykk for at:

«Hvis man ser på individuelle skadeområder separat og legger til grunn at skutesiden på styrbord side av motoren var borte ved sammenstøtet mot havbunnen, virker det tenkelig at den synkende motorens masse kunne utløse den nødvendige kraften. I forbindelse med en helhetlig vurdering av alle skadene, er vi stadig mindre sikker på at grunnstøttingen kunne ha utløst tilstrekkelig kraft.»

Strengelsrud har gitt uttrykk for at «hovedmotoren viser generelt et sterkt skadebilde i forkant på styrbord side, med bl.a. en rekke manglende komponenter. At motoren har lagt seg over og hvilt på styrbord side på havbunnen synes bare å kunne forklare enkelte momenter i totalforskjellen mellom babord og styrbord side.»

Professorene Amdahl og Malo har ut fra registrerte bruddskader og øvrige skader på skipets konstruksjon, gitt uttrykk for «at oppbrytningen av Utvik Senior i mange små biter og spredningen av biter på havbunnen er forenlig med [at] skipet har vært utsatt for kollisjon med et annet fartøy». De har likevel gitt uttrykk for at det må innsees at det antagelig ikke er funnet vrakrester som kan gi noen betydelig informasjon om initierende skadeårsak.

Ingen av de sakkyndige har på-

pekt konkrete skader som alene er egnet til å fastslå at fartøyet har vært utsatt for en kollisjon. Hverken Knut Stengelsrud eller David Ellin har gjennom beregninger eller på annen måte redegjort for hvilke skader som har vært avgjørende for deres samlede vurderinger.

Amdahl og Malo har lagt til grunn at de deler som ligger nærmest til dette anses å være lukekarm og trålbakkdekket. Inntrykkningen av lukekarmen kan imidlertid etter deres oppfatning også være en følgeskade av sammenbruddet, eller at den er blitt truffet av en tyngre gjenstand under forliset eller på havbunnen. Trålbakkdekket har en bergingshistorie som i seg selv kan ha gitt skadene.

Ellin har i sin rapport uttalt at den tydelige mangelen på kjølstokkplate under motorens fremre del og bøyningsskade på fremre ende indikerer at fartøyet fremre del hadde fått skader før sammenstøtet med havbunnen.

Kommisjonen vil nedenfor, på bakgrunn av de sakkyndiges uttalelser og kommisjonens egne iakttagelser, søke å foreta en vurdering av om det ut fra skadebildet vil kunne foretas sannsynlige slutninger av hva som har forårsaket skadene.

De innledende undersøkelsene av hovedmotor som ble foretatt av kommisjonen avdekket at flere komponenter manglet på styrbord side og akterut på hovedmotoren. Dette gjaldt lense/spylepumpe, ladeluftfordeler, ladeluftkjøler, turbolader og lukedekslar over registerhjulene på kamakslingen og veivakslingen. Av disse delene ble kun turboladeren funnet og hevet. Øvrige deler er heller ikke lokalisert senere, til tross for fornyede søk på stedet hvor motoren ble funnet.

Deformasjonene i innfestingsflaten (bøyd 25 mm nedover) til ladeluftfordeleren på motorblokken og de vertikale forsterkningene (en brekt og to innbøyd), finner kommisjonen sannsynlig har oppstått ved sammenstøtet med havbunnen. Dette forutsetter at ladeluftfordeleren var borte fra hovedmotoren når den traff havbunnen.

Av videoopptak fra Bennex-søket i 1979 finner kommisjonen å kunne fastslå at lukekarmens styrbord side var inntrykket og akte hjørne av lukekarmen deformert og stuket. Kraften som skal til for å trykke inn lukekarmen er av de sakkyndige Amdahl og Malo beregnet til ca. 100 kN. Den kraft som behøves for å stuke lukekarmens hjørne, vil nødvendigvis være større. På stedet der lukekarmen ble funnet er det ikke lokalisert større gjenstander eller vrakdeler.

Ved undersøkelser av trålvinsjen ble det fastslått at styrbord nokke og kjettingkabelar manglet. Trålvinsjen ble lokalisert på havbunnen, liggende på siden som på dekk vendte mot lukekarmen. Videoen fra hevingsoperasjonen viste at trålvinsjen lå med babord side lengst ned i bunnen. Hverken nokken eller kabelaren ble funnet i nærheten av trålvinsjen på havbunnen. På stedet der trålvinsjen ble funnet er det ikke lokalisert større gjenstander eller vrakdeler.

Av den sakkyndige Strengelsruds rapport fremgår at registerkjedet var røket på minst to steder, hvor den lengden som ble funnet var slynget inn i en klemt posisjon i veivhuset. Skadene på registerkjedet er etter kommisjonens oppfatning forenlig

med en plutselig obstruksjon av registerhjulet på kamakslingen. For så vidt gjelder teorien om et opplagringshavari i bakkant av kamaksel, jf. kapittel 7.2.5, viser tegninger fra motorfabrikant at det ikke var et lager i akterkant av kamakslingen og dennes forlengelse. Lageret er i forkant av registerhjulet, og det foreligger ikke informasjon fra de sakkyndiges undersøkelser som tilsier at dette hadde havarert. En plutselig obstruksjon som følge av ekstern støtpåvirkning på registerhjulet før hovedmotoren traff havbunnen, fremstår for kommisjonen som en sannsynlig årsak til bruddet i registerkjedet.

Rorstammen var adskilt fra rorbladet når den ble funnet. Undersøkelsene viste en kraftig bøyning akterover. De sakkyndige Amdahl og Malo har i sin rapport forklart bøyningen med at «[s]tyremaskinen har derfor fulgt dekket siden det ikke er brudd i dekket ved gjennomføringen av rorpinne. Hvis dekket har blitt forskjøvet eller brutt løs ville dette medføre at rorpinne bøyes og til slutt slites løs i festet mot roret. Siden rorpinne er bøyd bakover, tyder dette på bevegelse av dekket bakover.»

Etter en samlet vurdering av de skader som er fastslått på vrakdelene, finner kommisjonen at en kollisjon hvor «Utvik Senior» har blitt truffet på styrbord side, fremstår som den sannsynlige årsak til forliset. Selv om kommisjonen, i samsvar med de sakkyndiges undersøkelser, ikke finner å kunne utelukke at den enkelte skade alene kan ha blitt påført ved vrakdelenes sammenstøt med havbunnen eller ha en annen naturlig forklaring, er det ved den samlede vurdering lagt vekt på at de deformasjoner og mangler som har vært konstatert på hovedmotor og øvrige vrakdeler, alle har vært lokalisert til fartøyet styrbord side. Det er videre tatt til etterretning at samtlige av de sakkyndige har konkludert med at «Utvik Seniors» styrbord side har vært trykket inn.

For øvrig er det lagt vekt på at også skadene på lukekarm og trålvinsj er lokalisert på styrbord side, hvor trålvinsjen ble lokalisert med babord side lengst ned i bunnen. Dette til tross for at disse deler forutsettes å ha truffet havbunnen uavhengig av hovedmotoren. Det er ikke lokalisert større gjenstander på havbunnen som kan ha påført skadene, hverken ved sammenstøt med havbunnen eller i ettertid. Det legges til grunn at skadene på lukekarmen forutsetter en betydelig kraftpåvirkning, hvor et sammenstøt med havbunnen alene etter kommisjonens oppfatning ikke kunne vært kraftig nok til å påføre de observerte skadene. Det antas for øvrig lite sannsynlig at en gjenstand som senere kunne truffet lukekarmen ved sleping langs bunnen, kunne forårsaket skadene. Energien i et slikt sammenstøt ville hovedsaklig ha flyttet på lukekarmen, og kun medført mindre skader.

På bakgrunn av omfanget av skadebildet, finner kommisjonen det sannsynlig at de manglende delene på hovedmotorens styrbord side har blitt slått løs fra hovedmotoren før sammenstøtet med havbunnen. Kommisjonen slutter seg herunder til den sakkyndige Ellins vurdering av at mangelen på kjølstokk plate under motorens fremre del og bøyningsskade på fremre ende, indike-

rer at fartøyets fremre del hadde fått skader før sammenstøtet med havbunnen.

Kommisjonen har ikke gjennom egne undersøkelser registrert skader som er egnet til å tilbakevise at kollisjon har funnet sted. Slike forhold er heller ikke påvist av de sakkyndige. For så vidt gjelder øvrige mulige forlisårsaker, vises til punktene 11.1 - 11.6. Man er forøvrig ikke kjent med øvrige mulige årsaker, som ut fra det skadebildet som har blitt avdekket vil kunne ha medført forliset.

Samtlige av de skader som er observert er etter kommisjonens oppfatning forenlige med at et fartøy har truffet «Utvik Senior» på styrbord side. Skadene på registerhulet på kamakselen og den påfølgende obstruksjon av og brudd i registerkjeden, tilsier etter kommisjonens oppfatning også et slikt hendelsesforløp. Også bruddet i styrhusfronten og dekk- og skottgjennomføringen er etter kommisjonens oppfatning forenlig med at et fartøy har truffet «Utvik Senior» på styrbord side, jf. punkt 7.2.12 og 7.3.3.5. En eventuell kollisjon må etter kommisjonens oppfatning ha skjedd forut for motorrommet, siden skutesiden er innlagt aktenfor motorrommet.

At hovedmotoren var innkoplet og hadde full reversering akterover, er etter kommisjonens oppfatning forenlig med at «Utvik Senior» har prøvd å unngå en kollisjon med et annet fartøy.

Kommisjonen utelukker ikke at det radarbildet som er forklart observert på en av radarskjermene på Sjøoperasjonssenteret på Reitan, kan ha

vært en kollisjon mellom «Utvik Senior» og et annet fartøy, jf. punkt 9.1. Imidlertid har ikke kommisjonen funnet å kunne vektlegge observasjonen i vurderingen av mulig forlisårsak, på grunn av den usikkerhet som er knyttet til denne.

Av vitneforklaringer fremgår at det tidvis var vanskelige radarforhold, noe som kan ha bidratt til å vanskeliggjøre oppdagelsen av et annet fartøy. Meteorologisk institutt har anslått sikten på stedet til mindre enn 100 meter på havaritidspunktet.

De sakkyndige Amdahl og Malo har beregnet energien i et eventuelt sammenstøt mellom et annet fartøy og «Utvik Senior», og konkludert med at et stort fartøy (>1000 tonn) knapt ville merket sammenstøtet og at det på grunn av baugens utforming og styrke knapt ville fått synlige skader.

Under henvisning til ovenstående finner kommisjonen etter en samlet vurdering at en kollisjon med et annet fartøy fremstår som den sannsynlige årsak til «Utvik Seniors» forlis.

11.8 Observasjoner og opplysninger om fartøy i området

Når det gjelder kartlegging av fartøysbevegelsen på havet i det aktuelle tidsrom og område, vises til kapittel 8.

Kommisjonen har ikke kunnskap om konkrete norske eller utenlandske fartøy, så vel handelsfartøy, fiskerfartøy eller militære fartøyer, som kan ha befunnet seg i havariområdet på tidspunktet for «Utvik Seniors» forlis, jf. punkt 8.7.

Kommisjonen har vurdert de ulike observasjoner som er opplyst å ha vært gjort fra fartøy og forsvarsinstallasjoner i området, jf. kapittel 9. Flere av observasjonene sammenfaller etter kommisjonens oppfatning med identifiserte fartøy i området. Dette gjelder radarobservasjonene som ble gjort av «Aarvak», jf. punkt 9.7, «Leiranger», jf. punkt 9.8, «Sula», jf. punkt 9.9, fartøy observert ved Hekkingen, jf. punkt 9.10, og observasjon fra Farm», jf. punkt 9.11. Dette er fartøy som etter kommisjonens oppfatning ikke kan knyttes til forliset.

En del av de observasjoner som er foretatt er ikke identifiserte. Dette gjelder radarobservasjonen fra Hillesøyradaren, jf. punkt 9.2, opplysningen om radarekko observert fra fiskerfartøyet «Svein Roger» som er opplyst å ha blitt bekreftet av personell på Grøtavær fort, jf. punkt 9.4 og punkt 9.6, observasjon av ukjent tråler på Grimsbakken, jf. punkt 9.5, observasjon av ubåt, jf. punkt 9.12, og fartøyobservasjonen fra tråleren «Prestfjord», jf. punkt 9.14. Kommisjonen har ingen konkrete opplysninger som er egnet til å bekrefte eller avkreftre hvorvidt en fregatt passerte via Ytre Senja på tidspunktet for forliset, jf. punkt 9.3. Enkelte av de fartøy som er meldt observert kan ha befunnet seg i havariområdet på tidspunktet for forliset. Flere av opplysningene om fartøysbevegelser kan også dreie seg om samme fartøy.

Det er fra Forsvaret opplyst at man ikke har opplysninger som tilsier at militær østblokktrafikk passerte Senja i perioden rundt 17. februar

1978. Det foreligger heller ikke opplysninger som tilsier at et ikke-alliert militært fartøy skal ha rapportert til hjemmebasen at de hadde vært innblandet i et uhell som medførte behov for assistanse.

På bakgrunn av de opplysninger som er fremkommet av Forsvarets overvåking av havområdet utenfor Nord-Norge og Etterretningstjenestens overvåking av fartøysbevegelser til og fra Nord-Norge, finner kommisjonen ikke å kunne utelukke at et ukjent fartøy kan ha befunnet seg i området uten å ha blitt observert på radar eller på annen måte. Kommisjonen finner heller ikke å kunne utelukke at et slikt fartøy kan ha forårsaket ulykken. Det skal likevel bemerkes at et eventuelt fartøy som befant seg på forlisstedet på ulykkestidspunktet ville ha befunnet seg i dekningsområdet til radaren på Hillesøy både før og etter ulykken dersom den hadde kommet inn fra eller gått ut til havs. I alle fall frem til tidspunktet for den radarobservasjonen som ble gjort fra Hillesøy i perioden kl. 24.00 - 00.30 den 18. febru-

ar 1978. Det er opplyst at radarene var væravhengige samt at dyktigheten til operatørene kunne variere, blant annet ut fra erfaring. Det synes videre usikkert om alle fartøy ble registrert, jf. punkt 8.2.2.1.

Det er opplyst om vanskelige radarforhold kvelden den 17. februar 1978. Likevel synes observasjonene fra Hillesøyradaren å ha fungert tilfredsstillende i perioden kl. 24.00 - 00.30 forlisenatten, både når det gjelder radarekko og radaroperatør. Kommisjonen finner det på denne bakgrunn lite sannsynlig at et ukjent fartøy kunne passert gjennom radarområdet på dette tidspunkt uten å ha blitt observert.

[1] Det vises til informasjon fra Sjøfartsdirektoratets arkiver.

[2] Ole Kristian Thomesen forklaring for undersøkelseskommisjonen 21. mai 2003, se vedlegg 1.3.

[3] Det vises til notat fra telefonsamtale med Karl Henrik Utvik 2. april 2004.

1700 leste artikler pr uke i Alternativt Samf. på Internett!

Nettutgaven av Alt. S. er som man forstår en forkortet utgave av papirutgaven. Her har det ifølge vår webmaster, høyskolelektor/ assisterende professor ved Høyskolen i Bergen **Olav Engen** vært en stigende tendens i leste artikler. Nå ligger vi jevnt på over 1000 leste artikler per uke (!), og vi har vært oppe i over 1700 per uke (Norge og Norden), skriver Olav i en e-postmelding av 25.2.-04. - Vi har leilighetsvis også slengere fra en rekke land:

Estland, Spania, Frankrike, Argentina, Chile, Ungarn osv. Dett skyldes nok at vi etter hvert er kommet inn hos flere søkemotorer og at adressen vår ikke er endret. En kuriositet er at en franskantimuslimside har linket til oss, noe som siste uke trakk 70 lesere til den store muslimartikkelen som vi hadde for en tid siden. Forfatteren Martin Nag trekker også bra pga litteraturstudenter ved UiO (Universitetet i Oslo).

Hilsen Olav E.

Borgerinntekt - - -

grunnleggende poeng med en vilkårsløs borgerinntekt at den skal kunne kombineres med andre inntekter, og at de som befinner seg i arbeidsmarkedets ytterkant dermed lettere kan bevege seg inn og ut av arbeidslivet.

Blant politikerne i den vestlige verden har diskusjonen om en universell borgerinntekt vært nærmest fraværende, bortsett fra i Finland og Danmark hvor man lenge har hatt en «borgerløn» på den politiske dagsorden. Blant akademikere har imidlertid ideen fått langt større oppmerksomhet. Bl.a. har syv nobelpristakere i økonomi vist stor interesse for ulike utforminger av en slik ordning (Milton Friedman, James Meade, Paul Samuelson, Herbert Simon, Robert Solow, Jan Tinbergen, James Tubin). Først og fremst er det imidlertid BIEN, et europeisk nettverk av forskere, som har holdt diskusjonene i gang og publikasjonene oppe, og som har bidratt til at ideen i dag diskuteres seriøst som en nyskapepende sosialpolitisk reform.

B.T. 2004

Paralleller

Å bli parallellført med Hitler ble tatt ille opp av Bush. Kansler Gerhard Schröder måtte foreta «retusch». Det finnes faktisk en forskjell: At Hitler aldri sa om seg selv at han trodde på Jesus Kristus.

S.O.H.

Til minne: Henny Gjerdingen

En klokskapens budbærer, med visjoner for den helhetens ånd som strekker seg ut over hverdagens og øyeblikkets jag og trivialiteter.

Med helhetssyn og tanke for dem som lever og virker omkring deg, men også dem som kommer etter oss i slektens evige gang på vår jord...

Det oppmuntrende blick og de varme ord som gikk inn til vår sjels kjerne øste du ut fra ditt varme hjerte, og blikket røpet omsorg og ekte engasjement.

Kunne bramfritt ta ordet og tale til den enkelte eller til en forsamling. Og alle følte at her sto en kvinne som hvilte i seg selv, fordi hun sto støtt i en virkelighetens virkelighet, der lys og oppklaring kjærlighet og medmenneskelighet banket uopphørlig som en kosmisk puls mot oss. Gav oss tro og håp, om at en dag skal det som synes dødt, og forbi, stå opp i seiersglans over gravene til de som lengter mot en ny dag...

For dette hjertevarme menneske fantes ingen død. Alt er skapt såre godt, og det lever videre i nye, forunderlige dimensjoner, en forjettelse over all forstand, som vi nå bare ner...

Stolte fullt og fast på Frigjørerenes løfter, han som aldri løy eller drev med revestreker.

Vi står glade og takknemlige tilbake med minnene om en åndens frigjørelse i en kvinne som tok imot lyset, som favnet allmaktens mysterium og alltid ble værende et lysets barn i kjærlighetens uforgjengelige Rike...

Even Lorch-Falch

Kjeldor skal springa

– skrifter i utvalg

Tittel: KJELDOR SKAL SPRINGA

– skrifter i utvalg

Forfatter: Ivar Løne

Forlaget: Lønebladet

samlag 2003

Sider: 140 sider

Anmeldt av: Astrid

Strømme

*«Gå til naboen og bli vis»
Ivar Løne*

Ivar Løne har fått utgitt en bok i anledning sin 80-årsdag. Det er ingen vanlig bok, men en samling artikler som han har skrevet opp i gjennom tidene. Noen av artiklene har vi lest før. Noen har aldri vært trykt før.

Inge Vadla har redigert boken. I innledningen sier han at dette ikke ville være en bok om og av Ivar Løne om den ikke ville handlet om «ånden som svever over vannet», om vann i overført betydning, om vatn som medium for overføring...

Men Løne bruker også vatn som noe virkelig og konkret. Blant annet har han vært opptatt av gamle brønner. Dette gjorde at han nylig gravde opp en brønn i hagen sin... I sin tid hadde den vært den beste i bygden med det beste drikkevannet...

Løne skriver om hvordan det var å fiske i Lønnavatn i gamle dager, og at settefiske består av livsduelige stuegriser. Generelt ser Løne med dyp mistillit på alle naturinngrepene som vi ikke vet konsekvensene av...

Ivar Løne sitt engasjement for naturen er en viktig rød tråd i boken. En annen viktig tråd som er vevet inn, er alt arbeidet han har gjort for å verne og restaurere gamle bygg på Voss. **Mesterstykket er utvilsomt restaurering av Voss Mylna.** Arbeidet begynte i 1990 da han fikk nøklene av ordfører Peder Vangnes.

Men boken til Løne handler om mye mer. Han skriver om psykisk terror og tenker med takknemlighet på de som har startet krisesenter, og som skriver om slike problemer!

Psykisk terror går alle veier, fra mann, kvinne, startet i hvert individ med seg selv imot, kanskje det verste her. Så er det mennesker seg imellom, videre til grupper, nasjoner og kulturer, så vel i fred som krig!!

Løne skriver også om Lønneflatbrød. Det er hans egen oppskrift på verdens beste flatbrød.

Boken har mange gode fotografier som er med å fortelle «historien om Ivar Løne». Illustrasjonene fra avisene gir «han Ivar» et satirisk og muntert trekk... ja, det kan til og med få latteren frem!!

Språket i boken er godt, og selv sagt er alt han skriver mye enklere å forstå da. Håndskriften hans har ikke alltid vært like tydelig.

For å lese de forskjellige artiklene i sammenheng må vi se de sammen med livssynet til Ivar Løne. Livssynet har røtter i den norske forfatter og sosialpsykolog Bertram Dybwad Brochmann. Løne står likevel godt på egne bein.

Han mener at vi ikke blir lykkeligere av alle de materielle tingene rundt oss. Mindre forbruk øker trivselen.

Jógvan H. Garder

Farten er høy. De skal redde verden. De analyserer og diskuterer jordas tilstand, og hvert år de siste 14 årene har Worldwatch Institute presentert rapporten Jordens Tilstand. Onsdag var turen igjen kommet til den årlige presentasjonen i Oslo. Mandag forsøkte jeg å få til et intervju med Øystein Dahle, styreleder i Worldwatch Institute. Men han var i farta – på vei til Arendal og København, før han kom til Oslo sent tirsdag.

Onsdag morgen hadde han tid i noen minutter, etter å ha vært på frokost-tv og spist frokost sammen med mulige givere på Hotel Continental i Oslo.

Den omstridte danske forskeren Bjørn Lomborg best kjent for den svært omdiskuterte boka «Verdens sande tilstand», har kritisert Worldwatch Institute en rekke ganger. Lomborg mener at Worldwatch tegner et for pessimistisk bilde av fremtidsutsiktene for jorda, og Lomborg understreker at spådommene til Worldwatch nesten aldri holder stikk.

Er Worldwatch for pessimistisk i sine analyser?

– Jeg er kjent med kritikken fra Lomborg, men jeg er uenig i konklusjonen hans. Han sier også en del om hva som han mener er riktig, blant annet om hvilken rolle klimaproblemene har. Jeg mener at vi ikke kun kan se på et område isolert, men de forskjellige utviklingstrekkene under ett, sier Øystein Dahle. Han mener at årets rapport legger opp til mer optimisme i verden.

Øystein Dahle var med i toppledelsen i oljeselskapet Esso Norge frem til 1995. Da hadde han jobbet for den amerikanske oljegiganten Esso/Exxon i 32 år, både i Norge og i utlandet.

De siste ni årene har Øystein Dahle brukt tida si til å jobbe med å finne løsningen på hvordan verdens innbyggere skal kunne overleve på jorda og hvordan vi kan få best mulig ut av tida på jorda.

Hva får deg til å tro på en lysere fremtid?

– Vi må fokusere på mulighetene, og ikke bli for pessimistiske, sier Øystein Dahle, som nå vil ha verden til å jakte på det gode liv med et litt annet perspektiv enn det vi vanligvis får servert. Han har denne uken lansert begrepet trivselssamfunnet som et alternativ til forbrukersamfunnet.

– Vi må få et trivselssamfunn der vi slipper jaget etter materielle goder. Mange tror at jo mer de får brukt penger, jo lykkeligere blir de. Men slik er det ikke. Undersøkelser viser at selv om folk får mer penger og kjøper mer, så øker ikke trivselen.

Trivsel må være et samfunnsmessig overordnet mål. Trivsel henger ikke sammen med hvor rike vi er, men hvordan vi bruker rikdommen, sier Øystein Dahle.

Men hvordan skal vi få til mer trivsel?

– Det mest interessante er kanskje at de nye verdiene vi snakker om egentlig er de gode gamle verdiene. Vi skal ikke bruke mer enn det vi trenger. Hvis vi bruker de gode gamle verdiene sammen med en kunnskapsbasert risikoforståelse da kan vi utvikle nye politiske strategier.

Ved å sette trivselssamfunnet som et alternativ til forbrukersamfunnet mener Øystein Dahle at vi kan få en sunnere utvikling for alle på jorda, og viser til eksemplet med den colombianske hovedstaden Bogotá, som har hatt en overraskende utvikling de siste årene.

Bogotá var i mange år best kjent som en av verdens farligste byer å oppholde seg i. Byen var preget av borgerkrig og vold. Men det var før borgermester Enrique Penalosa bestemte seg for å gjøre noe med trivselen i byen. Og hans motto går på tvers av de mest brukte utviklingsstrategiene som ofte hevder at med rikdom kommer trivselen. Penelosa sier at «en by er ikke vellykket når den er rik, men når folk er lykkelige i den».

Trivselsskampanjen i Bogotá har medført at innmeldingene til byens skoler har økt med 200.000 elever den tiden Penelosa har sittet som borgermester. 1243 små og store parker ble pusset opp til glede for 1,5 millioner brukere.

Og norske planleggere av kollektivtrafikk har noe å lære av Bogotá. Byen har et raskt og effektivt kollektivtrafikk-system som fungerer. Da Penelosa ble valgt hadde byen enorme trafikkproblemer og det forelå et konkret forslag om å bygge en ny motorvei til 600 millioner dollar. En løsning som er vanlig i de fleste millionbyer. Penelosa sa nei til planene, og utviklet i stedet et raskt og effektivt kollektivnett med utgangspunkt i de allerede eksisterende bussrutene. Systemet frakter i dag 780.000 passasjerer daglig – noe som er betydelig mer enn det dyre t-banestemmet som er utviklet i Washington. Omleggingen i Bogotá har vært så vellykket at i dag bruker 15 prosent av bileierne buss heller enn bil til og fra jobb.

Drapstallene i Bogotá har også falt drastisk.

Dere vil endre farten på dagens samfunn?

– Problemstillingene rundt forbruk er noen av de vanskeligste vi noensinne har gitt oss i kast med. Her tar vi tak i selve motoren i det moderne samfunnet. Men når økt forbruk ikke betyr økt trivsel eller økt livskvalitet i en tid der vi overbe-

laster det globale miljøet, da kan vi ikke la være å se på denne utfordringen, sier Øystein Dahle.

Kan forbruket kuttes?

– Det er på høy tid å tenke igjen om hva «det gode liv» er i en verden som er på full fart mot å skade seg selv gjennom globale ødeleggelser av skogene, havet, det biologiske mangfoldet og naturressursene. Vi kan omdefinere velstand ved at vi legger større vekt på en bedre livskvalitet istedenfor jakten på varer. Alle må fokusere på å levere det folk ønsker og har behov for. Vi snakker om grunnleggende behov, ikke behov som skapes av drivkreftene i forbrukersamfunnet. Forbruket vil fremdeles være viktig i trivselssamfunnet, men dette samfunnet kan tenkes å minimere forbruket som kreves for å kunne opprettholde et verdig og godt liv, sier Øystein Dahle.

I dag baserer verdensøkonomien seg blant annet på transport av varer?

– Jeg var på et hotell i Tromsø som hadde fjellørret på menyen. Den var importert fra Peru. En annen gang kom jeg forbi et mindre spisested ved Totak i Telemark. De serverte også fjellørret. Jeg tenkte at dette måtte være lokal ørret fra Totak, men nei, den ørreten kom fra Chile. Og vi sender i dag fersk fisk fra fiskebrukene i Finnmark til Kina til filetering. Den ferdigfileterte fisken sendes så tilbake til Finnmark der den kan kjøpes av fiskerne i den lokale butikken – til en pris som ligger under det norske filetfabrikker kan levere for. Det er noe galt når lokale råvarer blir billigere av en tur rundt jorda. Problemet er helt åpenbart at flybensin er for billig. Denne bensinen er i dag billigere enn vann.

Vann er et tilbakevendende tema?

– Mens en liten del av verden sliter med økende overvekt og økt stressnivå, så sulter mange millioner mennesker og mange har ikke tilgang på rent vann. Dette kan vi gjøre noe med. Det vil koste rundt fem milliarder dollar i året å sikre rent vann til alle. Dette er kanskje mange penger, men ser vi på vårt eget forbruk, så spiste europeerne iskrem for 11 milliarder dollar i 2003. I USA og Europa bruker vi årlig 17 milliarder dollar til mat til våre kjæledyr, og det er bare en milliard mindre enn vi brukte til å kjøpe sminke for. Dette er store tall, men det er noe å tenke på når det samtidig er mulig å bruke disse pengene til å sikre vaksiner og alle barn for 1,3 milliarder kroner, eller å avskaffe analfabetismen for 10 milliarder dollar, sier en optimistisk Øystein Dahle.

Når mennesket får overflod av tid og arbeidskraft

En av de vesentligste virkninger av at Det frie samfunns program realiseres, blir naturlig denne, at menneskene får overflod av tid og arbeidskraft som av alle andre ting. Innen alle bransjer vil der bli en overflod av mennesker, således at det for eksistensen og samfunnsorden nødvendige arbeide bare kommer å oppta en liten brøkdel av vår tid. Eventuelt vil man i de fleste bransjer innføre 1, 2 eller 3 måneders «skiftarbeide», hvorefter resten av «tiden» blir disponibel til andre og for vår menneskeverd hensiktsmessige gjøremål og sysler enn «struggle for life». Mennesker som nå ikke er fortrolig med den kristne sosiologi, vil kanskje si at det blir lediggang? «Friheten vil ødelegge menneskene», sier man. Husk da på følgende grunnregler:

a) Det er den falske mammon (= den uekte økonomiske velstand – ikke den sanne materielle frigjørelse) som vi hittil har iakt tatt, f.eks. hos rikfolkets barn, og som i sannhet ikke maner til etterfølgelse.

b) Oppnåelsen av den virkelige materielle og sosiale frigjørelse betinges av en ny mentalitet, som vil beskytte individet langt bedre mot utskielser, enn vår nåværende mangel på samfunnsorden. Dette vil igjen si, at ingen behøver å frykte

for at den materielle og sosiale frigjørelse kommer for tidlig, hverken til folket eller til individet. Ti friheten betinges av den nye (selvkontrollerte) mentalitet og av den nye bevisste helhetsfølelse og totalitetsfølelse, som på den ene side skaffer individet moralsk beskyttelse, og som på den annen side skaffer individet hodet og hendene fulle av nye idealer, ideer og gjøremål. Forskjellen fra nå er bare den, at mens samfunnets store overskudd før gikk til illusjoner og systemer, så åpner der seg fremtidig tusenvis av nye positive formål, oppgaver og utviklingsmuligheter.

c) Den sanne materielle og åndelige frigjørelse som skapes i og ved sannhetens og virkelighetsnærhetens ånd, er til gagn for enhver som skaper den; ti den er lønnen for godt utført arbeide. Denne lønn blir meget større enn den timelønn som sosialistene drømte om, og renten blir også meget høyere enn de gamle merkantilistene tenkte seg.

d) Jo flere positive mennesker som fødes til verden (d. e. mennesker som skaper mer enn de forbruker, ødelegger eller forøder), desto større materiell velstand blir det på jorden, og desto mindre behov for penger.

Jeg taler helst med Børn – thi om dem tør man dog håpe, at de kan blive – fornuftsvesener, men de, der er blevene det –

Herre Jemeni

Psykisk helse 2/2004:

Å slå seg til ro

Finn Skårderud

En kveld for om lag ti år siden forlot en ung kvinne kontoret mitt. Hun var svært fortvilet. Vi avtalte ny time uken etter, mens hun sa noe i retning av: «Ja, ja, jeg får gå hjem og slå meg til ro, da». Det gikk et par dager, og så dukket denne formuleringen brått opp i min bevissthet. Plutselig forsto jeg hva hun hadde sagt. Uken etter spurte jeg henne.

«Jo, jeg gikk hjem og slo meg til ro. Når jeg er som mest urolig og hodet mitt raser av gårde, bruker jeg en hammer og går løs på beina og føttene mine. Eller jeg putter skarpe steiner i skoene mine».

«Hjelper det?»

«Litt, en stund. Det gir meg et fast punkt, et sted å plassere ubehaget.»

For meg ble dette en øyeåpner for det fenomenet som kalles selvskading. Det er mange former for selvskading, fra sigarettøyking til selvmord. Når vi i psykiatrien snakker om selvskading, eller selvmutilering, sikter vi vanligvis til den atferden som i hovedsak ikke er utført i selvmorderisk hensikt. Dens sedvanlige former er risting, kutting el-

ler lettere brannskader. Til forskjell fra fakiren har selvskaderen som regel begrenset kontroll over slik atferd. I boken «Bodies under siege. Selfmutilation in culture and psychiatry» fra 1992 spådde den amerikanske psykiateren Facassa at selv påført kroppsskade ville bli oppdaget som den neste store «ukjente lidelsen», slik spiseforstyrrelser i løpet av et par tiår har beveget seg fra det eksotiske til det epidemiske. Trist nok ser det ut som om han er i ferd med å få rett. En undersøkelse blant fire tusen norske elever viste at 6,6 prosent hadde drevet med selvskading i løpet av det siste året.

Kan vi forstå det? Vi trenger å forstå. Smerten er noe vi vanligvis løper fra. Mange mennesker kjenner den kronisk utmattende smerten. De vet hvor tynn den er, den eksistensielle hinnen som skiller trivsel fra katastrofe. Når vi likevel løper etter smerten, er det fordi den kan ha noe å gi. Smertens fortrinn er at den kan skyve alt annet til side. Selvskaden er paradoksalt i sitt vesen. Smertens paradoksale kvalitet er at den kan være smertelindrende.

Selvskaden kan ha mange motiver. Såret som blør er et konkret og

fattbart faktum. Det er konkretisme. Selvskaden er en definert, avgrensbar og synlig skade som gir uttrykk til en indre skade som er vanskelig å definere, avgrense og fatte. Selvskaden kan også være et middel til å avreagere eller avlede utålelige indre spenninger og uro. I «Sangen om den røde rubin» skriver Agnar Mykle om sin hovedperson Ask Burlefot: «Om ettermiddagen satt han og stakk seg i håndflaten med en lommekniv, det var en manøver for å avlede tankene.»

Eller det kan være en selvstimulering for å unnsnippe følelsen av tomhet, dødhet og av å være som frakoplet. For atter andre handler det om selvforakten og straffen. De iverksetter straffen i en dom de har felt over seg selv. Ødeleggelsen på utsiden er et forsøk på å skape en enhet mellom indre og ytre.

Og selvfølgelig vil det kunne handle om å vise frem at noe er galt, om oppmerksomhet. Selvskading er ofte skjult atferd. Men når det blir synlig, er den også en appell om omsorg. Sårene er en dramatisk effekt. De sier klart ifra om at noe må leges.

Selvskaden er, bokstavelig talt, en skade på selvet. Selvskade er, i likhet med spiseforstyrrelser, beskrevet hos personer som har vansker med å regulere indre spenninger og å identifisere og uttrykke verbalt sine følelser. Språket strekker ikke til. Språk er som hud. Vi fører vårt eget språk opp mot den andre. Men ofte er dette så fullt av rifter, mangler og

mørke felter at noen i stedet holder frem den konkrete huden av celler og vev, med dens rifter. Såret er skrift i hud. Selvskaden er nok et seksempel på at kroppen er vår siste skanse for identitet i en uoversiktlig og utrygg virkelighet.

Vi kan forstå selvskaden. Vi vet at det er et problem, et symptom, men vi bør også forstå at det er et forsøk på en løsning. Men løsningen er ikke

god nok. Hun som slo seg til ro, har for lengst kastet hammeren. Vi gjorde det sammen, som et farvelritual en vårdag ved Sognsvann.

De barne - - -

grevinne, er jeg grevling da?»

(Jente, 6 år)

I sin muntlige overleverte barnekultur får også barnet ofte navnsatt viktige problemområder. Navnsetting eller språkliggjøring er vesentlig for å kunne oppnå nødvendig distanse og kontroll.

«Hva er det som går og går og aldri kommer hjem fra kino? Olof Palme!»

Åse Enerstvedt skriver i tidsskriftet BARN nr 1 1983:

«Dette er et fenomen som kjenner seg ut i barnekulturen: evne til å ta opp problemer uten å utlevere sin egen person. Gjennom formler, rammer, regler og faste handlinger får barn kommunisert følelser som de ellers måtte finne egne uttrykk for. Nå skjuler de seg bak «ritualer». Det er barnekulturens kunstneriske uttrykksform som redder dem fra noe som for den voksne kan synes som bagateller, men som for barna nesten kan betegnes som kriser.»

De skriftlige ytringsformene i barnekulturen utgjøres i hovedsak av brev, lapper, minnebøker, «pusur»-bøkene og det vi kan kalle «mikro-graffiti». Det siste vil si skriblerier på for eksempel bøker, skolevesker, penal, på huden eller på gipsen når noen har brukt armen. Vi voksne, og særlig pedagogene, har lett for å overse at barn faktisk skriver også utenom det læreren pålegger dem. Bortsett fra minnebøkene er disse barnesjangerne lite undersøkt. Det er synd, for man vil trolig finne en form for skriving her som er

vesensforskjellig fra det skolepålagte, en skriftkultur som i langt større grad er preget av det skriftliges magiske bestandighet.

«- i Pusur-boka der samler vi på bilder av pop-artister og slikt. Og på binderser. Og så skriver vi om kjæresten og sønnen. Det er en slags dagbok. Skriver du hvis du er sint på mamma, der da?»

Ja! Det gjør jeg! jeg skriver at hun er sur som en sitron. Og så blir hun blid igjen, og da må man stryke det over. Ellers så skriver jeg at surheta har gått over, rett under i parentes.» (Jente, 4. klasse)

Under betegnelsen **ritualisert bevegelse** kan vi plassere sangleikene, klappeleikene, paradishoppinga, hoppetauet og sist, men ikke minst, strikkhoppinga. Idag er kanskje klappeleikene og strikkhoppinga de viktigste jente-kulturelle uttrykksformene. Sangleikene står svakere enn før, trolig fordi de tematiserte angsten for ikke å bli gift. Det er neppe det jenter av idag er mest redde for. Men også paradiset og hoppetauet ser ut til å være på retur. Derimot klappes det idag trolig klappeleiker med like stort mangfold som det i 50-60-åra ble danset sangleiker. Innholdet er gjerne preget av en slags engelsklignende nonsensvers.

«Ai sing ju, koka-kola, koka-kola, ai sing ju, ai sing ju, koka-kola, koka-kola, ai sing ju!»

Meterlang makaroni, makaroni meterlang, meterlang makaroni, makaroni meterlang!»

(Jenter 4. kl.)

Men bevegelsen og musikken er selvsagt like viktige i klappeleiken

som teksten. Barn har, som nevnt, en irriterende sans for det rare.

Blant de mest synlige barnekulturraktivitetene er strikkhoppinga. Den har noe over 30 års tradisjon her til lands, og er i stadig utvikling. I dag hører vi at den også har tatt opp i seg rim og regler som vi kjenner fra for eksempel tauhopping. Vi kan både se strikk og klappeleik som et resultat av barns tilpasning til et begrenset fysisk rom. Samtidig er begge aktivitetene meget verdifulle for jentenes utvikling på mange plan.

Gruppeleik eller spill er en betegnelse vi kan sette på barns tradisjonelle regelleik, så som gjømming og fangeleiker, ball eller ball-lignende aktiviteter og andre slags lag- eller gruppeleiker, samt forskjellige former for spill. Enkelte nordiske forskere mener å kunne påvise klar tilbakegang av slike tradisjonelle leiker. I hovedsak kommer nok det av de strukturelle forhold voksne tilbyr barn i dag. Dette er opplagt tragisk, fordi mange av disse leikene er ritualer og fortellinger som har et lærings- og psykologisk utviklingspotensial som er viktig.

Imidlertid oppstår også nye leiker. Kanskje som en følge av idrettslagenes og medienes fokus på ball-spill, oppstår en rekke barne-skapte leiker med fot- eller håndballen som redskap.

Barn overleverer også seg imellom **magiske forestillinger** som må regnes som en del av barnekulturen. Nesten alle barn har for eksempel en forestilling om at det bringer ulykke å tråkke på streken». De tror gjerne at dersom man «gjør sønn og sønn», for eksempel blunker hardt tre ganger, så kan man unngå at noe som opplagt skal skje, vil inntreffe. De har maskotter og kosedyr som gir dem lykke og trygghet. Og de har mange slags spø-om-fremtiden-tradisjoner.

I barns egen kultur finner man også **ritualer, seremonier og skøyestreker**. Barn har for eksempel tradisjonsbestemte ritualer for sine slosskamper, når de inngår kjæreste-forhold (eller i alle fall når de leiker med tanken) eller når de setter igang en gatekrig. Også skøyestreker eller «bølling» mot naboer eller lærere må beskrives som tradisjonsrike aktiviteter.

«Nesten som voksne» kan man kanskje kalle en type barneaktiviteter, fordi de nærmest har en glidende overgang til voksenverdens aktiviteter; samlinger (servietter, frimerker, klassebilder, klistermerker ...), lage avis, brette papir, mer eller mindre hemmelige klubber, hemmelige språk, gå med avis, samle brusflasker, passepiker, holde basar. Disse aktivitetene har ofte verdifulle aspekter av kunnskap og sosial læring, ja i et nærmiljø vil noen av dem være med å skape uhyre verdifulle sosiale nettverk. Dessuten er de ofte uttrykk for barns behov «for å gjøre noe», enten fordi de ser den sosiale nytten eller fordi de på denne måten prøver ut sin frihet og evne til å stå på egne bein. Noen av dem er aktiviteter som fungerer i et fellesskap og således knytter barn sammen.

Sykkelen og lignende redskap blir ofte undervurdert som barnekultur. Men i bildet av den moderne barnekulturen hører både sykkel, rullebrettet og rullekøytene, kassettspilleren, datamaskinen og jet-skiene hjemme. Barn tar nye redskaper i bruk med stor nysgjerrighet, og de skaper gjerne sine egne leiker eller virksomhetsformer med disse redskapene. Som vi gjorde det med planker, kvister og kongler. Problemet er at det ikke er så mye tilfeldig å «finne» lenger. Det vet storkapitalen å utnytte.

I den forbindelse er det vel også

Våre barn – deres framtid?

Tittel: VÅRE BARN – DERES FRAMTID

Oppdragelse til hva?

Forfatter: Johs. Sandven

Forlag: Cappelen Akademiske Forlag, 1997

Sider: 100

Anmelder: Astrid Strømme

Etter hvert som utviklingen går videre, konfliktpresset blir sterkere, angsten mer famlende og knugget, er det grunn til å regne med at vi blir tvunget til å tenke på nytt...

Johs. Sandven, 1997

Dette er en bok om hvordan og hvorledes: det vil si at det er en bok som sier fra om hvilke problemer og konflikter barn og unge strever med. Det er en bok som forsøker å sette mål for oppdragelsen og mål for mennesket. Sentralt i arbeidet står det psykologiske utviklingsarbeidet. Innebygget i dette utviklingsarbeidet bør det være en visjon om at ethvert menneske bør få anledning til å virkeliggjøre drømmen om sitt livs kunstverk.

I bokens første kapittel setter forfatteren ord på de konflikter som vår tid rystes av. **Vår tid kunne like godt fått betegnelsen «konfliktenes tidsalder».**

Grovt sett dreier konfliktene seg om tre slag:

1. Indre personlighetspsykologiske konflikter (vanskeligheter som angår en selv).

2. Sosiale konflikter, der mennesker med vedkommende selv er det ene av disse menneskene.

3. Sosiale konflikter, der mennesker eller grupper av mennesker står mot hverandre, men der vedkommende selv er tilskuer eller ikke direkte trukket inn.

Forfatteren spør seg selv om hva vi har gjort for å møte, takle og håndtere konfliktpresset... Han gjør dette ved å diskutere og belyse foreldrene sine oppgaver overfor sine barn, og han gjør det ved å stille spørsmålsteget ved skolens innhold...

I det andre kapitlet diskuterer forfatteren enhetsskolen, hva like muligheter betyr. Stadig er vi opptatt av problemstillingen, og kanskje er idéen om **like muligheter en menneskerett** som i dag står sterkere i den alminnelige bevissthet enn noen gang før.

Johs. Sandven setter opp tre føl-

gende punkter hvor han samler noen premisser som er avgjørende for barn og unge sine muligheter til selvutvikling (psykologisk utvikling).

For det første er det økonomien, skoleforhold, hjemmeforhold o.l. som ansees som er avgjørende for hvordan personligheten skal makte å nytte sine iboende forutsetninger.

For det andre er det de personlige anlegg og forutsetninger viktige for å kunne lykkes (arven). Den tredje gruppen er den enkeltes aspirasjoner og målsettinger.

Noe av det viktigste forfatteren likevel sier i dette kapitlet er:

– at i et høyt utviklet velferds-samfunn er det likevel ikke økonomien det viktigste, men påvirkningsmønstre, livsholdninger, livsvaner og atmosfæren i sin alminnelighet.

– at for å realisere vårt mulighetspotensiale må vi dekke individets psykologiske betingelser for å dra nytte av de ulike tilbudene.

Konklusjonen så langt: **Forfatteren sier med overbevisende styrke at de personlige konfliktene er påtrengende i vår tid, og at vi er nødt å gå inn i disse for å dra nytte av mulighetene i et høyt utviklet velferdssamfunn...**

I kapittel tre viser Johs. Sandven til en stor undersøkning blant elever og lærere. Den hadde til formål å vise hva Ole og Kari, mor, far og lærer så som viktig i skolegangen. I undersøkelsen deltok over 6000 elever, 3000 foreldre og vel 1600 lærere. Hensikten med undersøkelsen var å finne ut hva skolen burde ha som mål. Hva skal prioriteres? Det faglige eller den sosiale og psykologiske utviklingen?

Følgende meninger samlet det seg flest bak:

– elevene bør utvikles til å bli gode og hensynsfulle mennesker

– elevene må hjelpes til å greie vanskelighetene i hverdagslivet

– elevene må føle glede ved arbeidet og dette er viktigere enn gode karakterer

– elevene må lære å samarbeide, forstå andre, og komme ut av det med dem

En konklusjon igjen: ønsket om å fremme den sosiale og personlige vekst og utvikling står langt sterkere blant foreldre og lærere enn vi skulle tro.

Forfatteren diskuterer en del andre sider ved den personlige vekst

og utvikling som: modenhet – hva er det? Motivasjon, overvåring, undertrykkelse, empati, sikkerhet, usikkerhet og prestasjoner. Mye kan sies om dette, men ett er i alle fall sikkert: Det er en klar positiv sammenheng mellom personlig sikkerhetsfølelse og empati.

Bokens nest siste kapittel handler om vårt indre – harmoni eller dissonans? Det siste avsnittet samler mange tråder: Tråder som vi bør nøste i for å skape de beste utviklingsbetingelser for våre barn. Det gjelder først og fremst:

– trygghetsfølelsen, den må få rom til å gro og vokse!!!

Denne følelsen av trygghet på seg selv går igjen som en viktig faktor i mange sammenhenger, men aldri har jeg sett den så tydelig framhevet. I følge forfatteren er dette helt avgjørende for den mentale og personlige tilpasning og balanse. Dette er igjen en grunnleggende faktor for å vise forståelse i omgang med andre og til å leve i fred og harmoni med verden omkring seg.

Alt i alt er dette en god bok! Den skal ha all ære for så tydelig å ha satt ord på vår samtids største problem: nemlig mennesket selv!

Komplementære penge

– et dansk eksempel

Af Ditlev Nissen

I Danmark er der p.t. et eksempel på komplementær valuta. I december 1997 startede Christiania et eksperiment med egen lokal valuta, kaldet LØN. Den kan benyttes ved enhver handel i fristadens butikker. Det er frivilligt, om man vil modtage LØN i byttepenge.

1 LØN har en værdi af 50 kr. LØN'en er sat i omløb af Christianias Fælleskasse. En garantifond sikrer, at der til enhver tid er dækning for de LØN der er i omløb. Siden 1997 er LØN'en udkommet i fem forskellige udgaver. Mønterne slås i kobber og messing, men der slås også en samlermønt i sølv.

Ditlev Nissen fra konsulentvirksomheden Utopiske Horisonter på Christiania har været med til at introducere LØN i Fristaden. Han fortæller baggrunden for eksperimentet: «Idéen er at udvikle den lokale økonomi; skabe nye lokale virksomheder og fremme en bæredygtig udvikling. LØN'en har vist sig at være en gave, der har beriget Christianias økonomi.»

Fra 1997 til 2002 blev der sat godt

11.000 LØN i omløb. Da der er fuld dækning for alle LØN, bliver der den dobbelte mængde penge. Borgerne har nøjagtig lige så mange penge som før, bortset fra at nogen af dem er i LØN og derfor kun kan bruges i Christiania. Det samme antal penge som borgerne har i LØN, findes i garantifonden (guldreserven), som garanterer LØN'ens værdi 100 procent. Da det er en del af aftalen i fællesskabet, at man bruger LØN'en i dagligdagen, vil der altid være et vist beløb i garantifonden. En del af garantifondens midler, som består af danske kroner, kan derfor investeres i aktiviteter, der har et bæredygtig sigte. Hidtil er der afsat 1.000 LØN til at investere i lokale virksomheder. Da mange af Christianias gæster tager LØN med hjem som en souvenir, er der skabt et overskud på 2.700 LØN. Overskuddet uddeles af økonomimødet en gang om året. 90% af overskuddet går til økologiske, sociale og kulturelle initiativer. De sidste 10% går i en uddannelsesfond, der kan søges af christianitter, der ønsker at lære ting, som kan være til gavn for fællesskabet.

Psykisk helse 2/2004:

Å slå seg til ro

Finn Skårderud

En kveld for om lag ti år siden forlot en ung kvinne kontoret mitt. Hun var svært fortvilet. Vi avtalte ny time uken etter, mens hun sa noe i retning av: «Ja, ja, jeg får gå hjem og slå meg til ro, da». Det gikk et par dager, og så dukket denne formuleringen brått opp i min bevissthet. Plutselig forsto jeg hva hun hadde sagt. Uken etter spurte jeg henne.

«Jo, jeg gikk hjem og slo meg til ro. Når jeg er som mest urolig og hodet mitt raser av gårde, bruker jeg en hammer og går løs på beina og føtterne mine. Eller jeg putter skarpe steiner i skoene mine.»

«Hjelper det?»

«Litt, en stund. Det gir meg et fast punkt, et sted å plassere ubehaget.»

For meg ble dette en øyeåpner for det fenomenet som kalles selvskading. Det er mange former for selvskading, fra sigaretttrøyking til selvmord. Når vi i psykiatrien snakker om selvskading, eller selvmutilering, sikter vi vanligvis til den atferden som i hovedsak ikke er utført i selvmorderisk hensikt. Dens sedvanlige former er risping, kutting eller lettere brannskader. Til forskjell fra fakiren har selvskaderen som regel begrenset kontroll over slik atferd. I boken «Bodies under siege. Selfmutilation in culture and psychiatry» fra 1992 spådde den amerikanske psykiateren Facassa at selv-

påført kroppsskade ville bli oppdaget som den neste store «ukjente lidelsen», slik spiseforstyrrelser i løpet av et par tiår har beveget seg fra det eksotiske til det epidemiske. Trist nok ser det ut som om han er i ferd med å få rett. En undersøkelse blant fire tusen norske elever viste at 6,6 prosent hadde drevet med selvskading i løpet av det siste året.

Kan vi forstå det? Vi trenger å forstå. Smerten er noe vi vanligvis løper fra. Mange mennesker kjenner den kronisk utmattende smerten. De vet hvor tynn den er, den eksistensielle hinnen som skiller trivsel fra katastrofe. Når vi likevel løper etter smerten, er det fordi den kan ha noe å gi. Smertens fortrinn er at den kan skyve alt annet til side. Selvskaden er paradoksal i sitt vesen. Smertens paradoksale kvalitet er at den kan være smertelindrende.

Selvskaden kan ha mange motiver. Såret som blør er et konkret og fattbart faktum. Det er konkretisme. Selvskaden er en definert, avgrensbar og synlig skade som gir uttrykk til en indre skade som er vanskelig å definere, avgrense og fatte. Selvskaden kan også være et middel til å avreagere eller avlede utålelige indre spenninger og uro. I «Sangen om den røde rubin» skriver Agnar Mykle om sin hovedperson Ask Burlefot: «Om ettermiddagen satt han og stakk seg i håndflaten med en lommekniv, det var en manøver for å avlede tankene.»

Eller det kan være en selvstimule-

ring for å unnsnippe følelsen av tomhet, dødhet og av å være som frakoplet. For atter andre handler det om selvforakten og straffen. De iverksetter straffen i en dom de har felt over seg selv. Ødeleggelsen på utsiden er et forsøk på å skape en enhet mellom indre og ytre.

Og selvfølgelig vil det kunne handle om å vise frem at noe er galt, om oppmerksomhet. Selvskading er ofte skjult atferd. Men når det blir synlig, er den også en appell om omsorg. Sårene er en dramatisk effekt. De sier klart ifra om at noe må leges.

Selvskaden er, bokstavelig talt, en skade på selvet. Selvskade er, i likhet med spiseforstyrrelser, beskrevet hos personer som har vansker med å regulere indre spenninger og å identifisere og uttrykke verbalt sine følelser. Språket strekker ikke til. Språk er som hud. Vi fører vårt eget språk opp mot den andre. Men ofte er dette så fullt av rifter, mangler og mørke felter at noen i stedet holder frem den konkrete huden av celler og vev, med dens rifter. Såret er skrift i hud. Selvskaden er nok et seksempel på at kroppen er vår siste skanse for identitet i en uoversikkelig og utrygg virkelighet.

Vi kan forstå selvskaden. Vi vet at det er et problem, et symptom, men vi bør også forstå at det er et forsøk på en løsning. Men løsningen er ikke god nok. Hun som slo seg til ro, har for lengst kastet hammeren. Vi gjorde det sammen, som et farvelritual en vårdag ved Sognsvann.

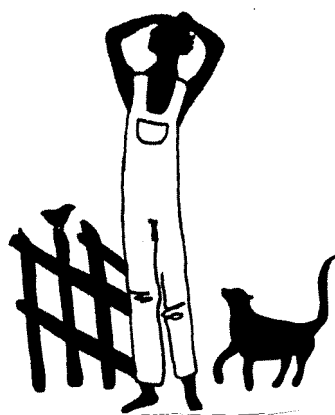
B.D.B var gartner og prioriterte det organiske liv.

Bevisst(løs)het og språk

Av Svein Otto Hauffen

Det var avisen Demokraten i Fredrikstad som meldte at «samtlige vendte hjem med stive lemmer over hele kroppen». Journalisten var nok nærmest bevisstløs i gjerningsøyeblikket. Bevissthet oppstår ikke i søvne. Men når vi våkner. Høyere bevissthet fåes ikke gratis. Heller ikke på billigsalg. Den koster. Bl.a. kamp mot vanetenkning og egen ulyst eller motvilje mot våknere omtanke. B. Dybwad Brochmann (BDB) påviser flere steder den allmenngyldige psykologiske lovmessighet: «Den lavere bevissthet strider mot den høyere bevissthet!» Vår lavere bevissthet vil ustanselig være vårt talerør – for vårt hverdags-egos lavere impulser. Den vinner oftest en lett egoseier - så snart vi slapper av i skrift eller tale. Dagdrømmeri er gratis. Bevissthet derimot koster. Bl.a. oppmerksomhet og vilje til våkenhet og konsentrasjon. Det å bli mere oppmerksomme, våkne og bevisste i forhold til hvordan ting skrives – ikke minst i egne produkter – kan bidra til den bevissthetshøyelse som bl.a. BDB etterlyste.

Fra et lengre innlegg av J.E. Hansen i Aftenposten tar jeg med et aktualiserende sammendrag: «Å uttrykke seg overhodet, skriftlig eller muntlig, er nettopp menneskets særegne livsbehov, og

«meningen» med det er jo å gjøre seg forstått, hvorfor ordene og deres sammensetning da også er betydningsbærende i forholdet til det vi ønsker å få formidlet.

I hvilken grad sprogets logikk er noe vi kan forholde oss «naturlig» til, vitner utallige leserreaksjoner om.

Dårlig sprogføring er ofte synonymt med dårlig tankegang. Hva enten det gjelder feilstavelser, stilbrudd eller grammatiske fadesser, røper sproget gjerne brukerens tankeløshet.»

På dette område, såvelsom på de fleste andre, gjelder følgende trefendte fyndord av BDB: «Til alle riktige slutninger, hører en uhyre skarp selviakttagelse og selvkritikk hos den som trekker slutningene!»

Et ord vi alle bør merke oss – især i skrivende stunder – er følgende: «Gud er i himmelen og du på jorden, la derfor dine ord være få» sier Forkynneren (tidligere kjent som Predikeren) i Skriften. I Finn Erik Vinjes Språkspalte i «Programbladet» står aktuelle ord om sproget som verktøy, for alle skrivende. Også for innsendere til S.liv. Treffende formuleres et minstekrav til oss: « – at de viser omsorg for arbeidsredskapet sitt, og i det minste forsøker å uttrykke seg stilsikkert, klart, fyndig, konsist og korrekt».

Friheten 12. mars 2004 – nr 11

«For Nei til EU vil det være viktige oppgaver å styrke den folkelige motstanden mot norsk EU-medlemskap og sørge for at det er flest mulig EU-motstandere på det Stortinget som skal velges i 2005»

Viktig rådsmøte i Nei til EU

* Sist helg ble det holdt et viktig rådsmøte i Nei til EU. Representanter fra hele landet var samla for å gi Høyre og Arbeiderpartiet et svar på den jakampanjen som det nå legges opp til fra de to partiene. Målsettingen fra Høyre og Ap er at søknad om medlemskap kan sendes i løpet av neste stortingsperiode, så tidlig som i 2006.

og fremst må lagene rustes opp, det må studeres og organiseres. Folk må ut på gater og torg, det må argumenteres og propaganderes. Og det må gjøres minst like godt som foran forrige folkeavstemning, i 1988-94. I denne prosessen er det også viktig å øke medlemstallet til nye høyder. Det er viktig av minst to grunner: Det vil for det første være et barometer på hvordan kampanjen går, og for det andre vil inntektene av medlemsøkningen være ryggraden for økonomien i organisasjonen.

Til kamp – Ja-sida skal slås enda en gang!

Nedenfor gjengis en uttalelse fra rådsmøtet:

Verden trenger selvstendige stemmer!

Rådsmøtet i Nei til EU har gitt startskuddet for den største kampanjen for nei-siden etter seieren i 1994. Kampanjen skal ha fokus på at EU utvikler seg i en stadig mer udemokratisk retning, og på at norsk EU-medlemskap vil virke negativt for den enkelte, for Norge og for verden.

EU-medlemskap fratrar deg stemmen din!

De som bestemmer i EU er ikke folkevalgt, og de får styre stadig mer på bekostning av de folkevalgte organene i medlemslandene. Og ikke bare mister du retten til å stemme på dem som virkelig bestemmer: Makta flyttes langt unna og beslutningene tas bak lukkede dører, hvor det meste er unntatt fra offentlighet. Du mister muligheten til å vite hva makthaverne gjør!

EU-medlemskap fratrar Norge frihet til å velge selv hvilken vei vi vil gå!

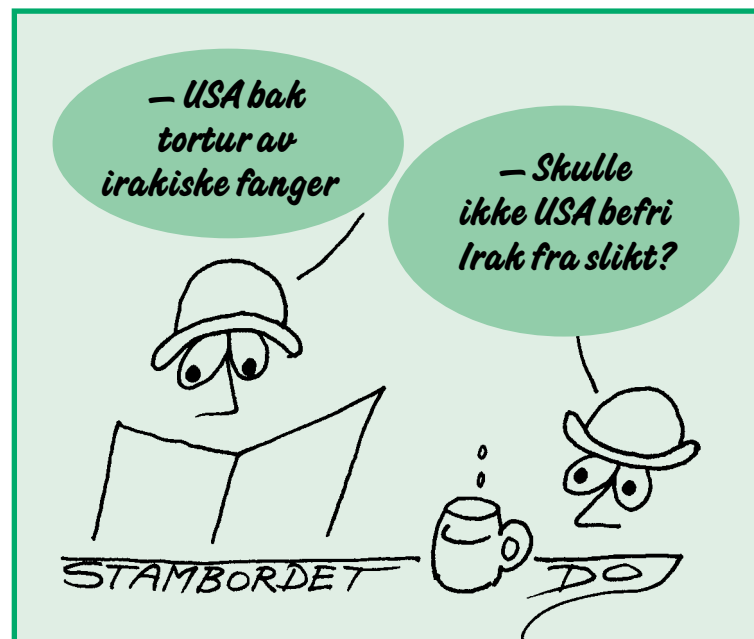
Etter siste folkeavstemning har EU utviklet seg i retning av en statsdannelse og har nå felles pengepolitikk,

utenrikspolitikk og landbruks- og fiskeripolitikk. EU arbeider også med å bygge opp en felles hær. EU grunnlovsfester nyliberalisme og fri flyt av kapital, varer, tjenester og arbeidskraft. I EU forskyves makta fra de små landene til de store og sentraliserer stadig små og store beslutninger som medlemslandene ville håndtert best selv. Den nye grunnloven ville gitt Norge en prosent av stemmene i EUs øverste beslutningsorgan. Gjennom EØS-avtalen har Norge forpliktet seg til å følge en sjettedel av alle EU-direktiver. Det er derfor stor forskjell på medlemskap i EØS og medlemskap i EU.

EU-medlemskap fratrar verden selvstendige stemmer!

EU skal ofte opptre med en stemme utad. EU-landene har ikke frihet til å opptre med egne delegasjoner i mange internasjonale fora, blant annet WTO. Også i FN, der Sverige har egen delegasjon, har det vært et markant skifte i svensk politikk etter at Sverige ble EU-medlem. På 80-tallet stemte Sverige like ofte med de fattige landene som med de rike, men dette finnes det ikke eksempler på etter 1994. Verden trenger europeiske land som ikke binder seg opp til de store maktblokkenes interesser. Utenfor EU har vi vist at Norge kan opptre solidarisk i internasjonale organer, slik som på FN-konferansen for miljø og utvikling i Johannesburg i 2002.

Verden trenger mangfold, ikke ensretting. Ja-siden mangler alternativer – de vil inn i en union som støper alt i en form. Nei til EU vil ha et sterkt internasjonalt samarbeid, men ikke i form av en union der folkestyret må vike for byråkrati og pengeinteresser. Gjennom lokale aktiviteter og fokus på folkestyre skal vi bygge nei-flertall i folket.

Samfunnsliv

Redaksjon og ekspedisjon
6150 ØRSTA

Abonnement i hele Norden
Kr. 500,- pr år
kr. 250,- pr halvår

Annonsepris kr. 4,- pr mm
1. side kr. 4,50 pr mm

Abonnement kan tegnes
ved poststedene eller
direkte i ekspedisjonen

Sats og trykk:
Møre-Nytt, Ørsta